

บทที่ 2

วิเคราะห์งานร้อยแก้วของอังคาร กัลยาณพงศ์

ในบทนี้ ผู้วิจัยขอจำแนกงานร้อยแก้วของอังคาร จำนวน 29 เรื่องออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ โดยแบ่งตามหน้าที่ของวรรณคดี คือประเภทคำสอนและประเภทนิทาน ทั้งนี้เพราะเห็นว่า การแยกวรรณคดีเป็นประเภทต่างๆ ช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจวรรณคดีนั้นชัดเจนขึ้นหลายประการ เช่น ช่วยให้เห็นความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างเนื้อเรื่องกับลักษณะการแต่ง เพราะเนื้อเรื่องบางเรื่องจะเหมาะกับลักษณะการแต่งบางประเภทเท่านั้น ช่วยให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับธรรมเนียมนิยมหรือขนบในการแต่งของกวีหรือนักเขียนซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้เห็นเจตนาารมณ์และอาจแสดงถึงบุคลิกภาพของผู้แต่งอีกด้วย¹

ศิริมา เจนจิตมัน สรุปลความหมายและลักษณะของวรรณกรรมประเภทคำสอนว่า หมายถึง "วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนจริยธรรมแก่คนในสังคม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับสุภาษิต คติพจน์ คำสั่งสอนทางศีลธรรม และแบบแผนความประพฤติของสังคมนั้น ตลอดจนมีการกำหนดข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติของบุคคลในสังคม"²

งานร้อยแก้วของอังคารจำนวน 4 เรื่องคือ เรื่องคติจากมะละกอ, ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก, หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า มีจุดมุ่งหมายสอนให้มนุษย์รู้คุณค่าของธรรมชาติ และตระหนักว่าชีวิตมนุษย์เป็นอนิจจัง มนุษย์จึงควรใฝ่ใจศึกษาธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทำประโยชน์แก่สังคม นอกจากนี้ อังคารยังได้ใช้กลวิธีการเขียนคือ การสาธก การตั้งคำถาม และการกล่าวเนื้อความซ้ำซ้อน ซึ่งเป็นกลวิธีทั่วไปที่นิยมใช้ในวรรณคดีประเภทคำสอนมาดำเนินเรื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดร้อยแก้ว 4 เรื่องนี้เป็นร้อยแก้วประเภทคำสอน

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 46-47.

² ศิริมา เจนจิตมัน, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ฯ, 2529), หน้า 2.

ส่วนร้อยแก้วประเภทนิทาน ผู้วิจัยอาศัยคำอธิบายและข้อสังเกตของท่านผู้รู้ทั้งทางวรรณคดีและทางคติชนวิทยาเป็นหลักเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

กุหลาบ มัลลิกะมาสกล่าวถึง "นิทาน" ว่า "นิทานไม่พยายามรักษาความจริงตามลักษณะชีวิตมนุษย์ ประกอบด้วยเรื่องอิทธิฤทธิ์และอภินิหารต่างๆ . . . นิทานมีกลวิธีการแต่งเข้าแบบ เช่นวิธีขึ้นต้นเหมือนกัน (ในกาลครั้งหนึ่ง, ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว, กิรดังไฉนมา) และมีวิธีจบเรื่องเป็นแบบเดียวกัน"¹

กิ่งแก้ว อรรถากรให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับ "นิทาน" ว่า ตามความหมายทั่วไป "นักเขียนใช้คำนี้เพื่อบ่งชี้ลักษณะของลีลาโวหารเป็นส่วนใหญ่ ลีลาตั้งที่ปรากฏนั้นเป็นลีลาแบบกันเอง ทำนองการเล่าด้วยวาจา ผู้เล่าถือโอกาสสอดแทรกอารมณ์และความคิดเห็นลงไปอย่างไม่ลำบากใจ"²

สุดารัตน์ เสรีวัฒน์กล่าวว่า "โครงเรื่องของนิทานมักไม่มีเงื่อนงำหรือความซับซ้อนมาก (เท่ากับโครงเรื่องในเรื่องสั้น) การลำดับเรื่องก็มักเป็นไปตามลำดับเวลาและมีการแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการมุ่งสั่งสอนหรือแสดงคติธรรมอย่างเห็นได้ชัด"³

สุนรรณี วราทรกล่าวว่า "วิธีการเล่าเรื่องของนิทานไม่ซับซ้อน ผู้ประพันธ์นิทานมักเป็นผู้บรรยายเพียงคนเดียว บทสนทนาของตัวละครและคำบรรยายของผู้ประพันธ์มิได้แยกออกจากกันอย่างชัดเจน"⁴

สุกัญญา ภัทราชัยนูดถึงศิลปะการเล่านิทานว่า "เป็นวิธีการเก่าแก่วิธีการหนึ่งที่มนุษย์ใช้ถ่ายทอดอารมณ์ ความคิดและจินตนาการ หลังจากที่มีมนุษย์ได้รู้จักคิดค้น "ภาษา" เป็นสื่อทำความเข้าใจระหว่างกัน . . . เรื่องที่มนุษย์นำมาเล่าเป็นเรื่องราวความเป็นไปในชีวิตมนุษย์และอารมณ์ต่างๆ ของมนุษย์ อารมณ์รัก โลก โกรธ หลง ฯลฯ แต่บางครั้ง มนุษย์มิได้เล่าออกมาตรงๆ กลับจำลองพฤติกรรมไว้ในตัวละครที่เป็นสัตว์หรือตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ ทั้งยังปรุงแต่งเรื่องเล่าให้มีสภาพเกินความเป็นจริง ดังจะพบว่า

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า 35.

² กิ่งแก้ว อรรถากร, คติชนวิทยา (กรุงเทพฯ: หน่วยงานศึกษานิสิตกร กรมการฝึกหัดครู, 2519), หน้า 11.

³ สุดารัตน์ เสรีวัฒน์, วิวัฒนาการของเรื่องสั้นในเมืองไทย (หน่วยงานศึกษานิสิตกร กรมการฝึกหัดครู, 2522), หน้า 27-30.

⁴ สุนรรณี วราทร, ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519), หน้า 44.

เรื่องเล่าบางเรื่อง ผู้เล่าพาผู้ฟังออกจากโลกแห่งความเป็นจริงสู่โลกแห่งจินตนาการที่สร้างความบันเทิงใจให้ผู้ฟัง"¹

จากคำอธิบายและข้อสังเกตข้างต้น พอสรุปลักษณะทั่วไปของนิทานได้ 5 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1. นิทานคือเรื่องเล่า ซึ่งไม่พยายามรักษาความสมจริงตามลักษณะชีวิตมนุษย์ มีการปรุงแต่งเรื่องเล่าให้มีสภาพเกินความเป็นจริง
2. นิทานมีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน มักลำดับเรื่องไปตามลำดับเวลา
3. นิทานมีลีลาการเล่าเรื่อง "แบบกันเอง" คือผู้เล่าถือโอกาสสอดแทรกอารมณ์และความคิดเห็นลงไปในอย่างไม่ลำบากใจ ผู้เล่ามักเป็นผู้บรรยายเพียงคนเดียว บทสนทนาของตัวละครและคำบรรยายของผู้เล่ามิได้แยกออกจากกันอย่างชัดเจน
4. นิทานมีขนบการเล่าเรื่อง เช่นวิธีเปิดเรื่องและปิดเรื่อง
5. นิทานมักมีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการมุ่งสั่งสอนหรือแสดงคติธรรมอย่างเห็นได้ชัด

งานร้อยแก้วของอังคารที่มีลักษณะดังกล่าวมีจำนวน 23 เรื่อง คือ เรื่อง กาลจักร, พลับพลึง, แวตตาของเวลา, สุนัขเฒ่า, นกนางแอ่น, ราคาศงเขี้ยวเล็บ, ตุลาการ, กลางความเป็นไป, ความฝันของเทือกผาหลวง, เสียงของวิญญาณ, ภูเขา, น้ำตาจากดวงดาว, ชมรมพยาธิตัวตืด, ชมรมสวะปฏิภูล, น้ามนสีแดง, นิमितในสายรุ้ง, ปริศนาในปัญญาของมนุษย์, สิ้นค้าวิเศษ, คุณหญิงหอยและคุณนายหอยเห่อสนทนากัน, วาระสุดท้ายของพระราชครูบุโรหิต, หิ้งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน, กะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิภูล และปอดไทยแลนเสียงเครื่องกับปอดมะเรียงสยาม (อย่าทะเลาะกัน)

ส่วนงานร้อยแก้วของอังคารอีก 2 เรื่องคือ บันทึกของจิตรกรและบันทึกของจิตรกร (อจกลับแก้ว) นั้นไม่สามารถจัดเข้าประเภทใดประเภทหนึ่งของงานร้อยแก้วสองประเภทนี้ เพราะมีลักษณะของการบันทึกประสบการณ์และความรู้สึกประทับใจที่อังคารมีต่อธรรมชาติอันงดงาม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้านลีลาของงานร้อยแก้ว 2 เรื่องนี้ เพื่อนำไปศึกษาลักษณะเด่นด้านลีลาในงานร้อยแก้วของอังคารในบทที่ 3 ด้วย

-----

¹ สุกัญญา ภักธรชัย, "นิทาน", ว.วัฒนธรรมไทย, 22 (มีนาคม 2526): 59-65.

ก. ร้อยแก้วประเภทคำสอน

ร้อยแก้วของอังคาร จำนวน 4 เรื่องอันได้แก่ คติจากมะละกอ, ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก, หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสั่งสอนโดยตรง และในด้านลีลาการเขียน อังคารได้ใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อนำเสนอเนื้อหาเชิงคำสอนอย่างน่าสนใจ ซึ่งวิเคราะห์ได้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แก่นเรื่อง
2. ตัวละคร
3. กลวิธีการดำเนินเรื่อง

1. แก่นเรื่อง

งานร้อยแก้วประเภทคำสอนของอังคาร มีแก่นเรื่องเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของธรรมชาติ, อวิชชาของมนุษย์ และอนิจจังของชีวิต ตามลำดับ

1.1 คุณประโยชน์ของธรรมชาติ ในเรื่อง คติจากมะละกอ อังคารชี้ให้เห็นว่าผลไม้อย่างมะละกอ แม้จะไม่มีชีวิตจิตใจ แต่ "เสมือนมีสิ่งมีชีวิตประจำอยู่ โดยเสมอว่ารู้แจกจ่ายให้ความเมตตาโอยทานเป็นผลอาหารไปแต่สรรพสัตว์" (คติฯ, 85) หรืออุตพิษ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่มีกลิ่นเหม็นเหมือกกลิ่นอูจจาระ ยังสามารถใช้ทำแกงอุตพิษได้ "ถ้าเจอตันคร้วฝีมือนอก หรือผู้ชำนาญการแกงเป็นพิเศษแบบแกงบอนแกงอุตพิษ อันเลื่องลือมีชื่อเสียงทางชนบทปักษ์ใต้ นั้นแล้วไซ้ รสชาติจะวิเศษเป็นหนึ่งไม่มีสอง" (คติฯ, 87)

ตันโหราหรือตันกระดาดแดง อังคารได้กล่าวว่าสามารถฉีกเปลือกนำเนื้อเชื่อมมาพอกพันแผลของไก่ชนชาห์ก (คติฯ, 88) แม้แต่ชวากหนาม ซึ่งปกติจะทิ่มตำทำร้ายผู้อื่น แต่อังคารได้พินิจเห็นคุณประโยชน์ในแง่ที่ชวากหนามนั้นเป็น "อุปสรรคป้องกันภัยอันตรายที่จะมาทำร้ายตนเอง" (คติฯ, 89)

ในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา อังคารกล่าวถึงน้ำค้างว่า น้ำค้างทำให้เกิดต้นน้ำลำธารแล้วไหลไปเลี้ยงโลก อีกทั้งมีประโยชน์ในแง่ที่เป็น "ถนิมพิมพาภรณ์ประดับพระแม่ธรณี แพรพรรณรายไปทุกหย่อมหญ้า" (หยาดน้ำค้างฯ, 59)

ในเรื่อง ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า อังคารได้แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของธรรมชาติในระดับที่มีความสำคัญต่อมนุษย์และโลกอย่างยิ่งยวด นั่นคือพระอาทิตย์ เขาชี้ให้เห็นว่า พระอาทิตย์มิใช่ว่า "จะล่องลอยอ้อยอิ่งเรื่อยเฉื่อยเฉยไม่เอางานเอาการ" (ก่อนแสงฯ, 102) แต่ "มี

ภาระอันหนักที่จะต้องปฏิบัติงานอยู่ตามหน้าที่วิถีกาลจักร" (ก่อนแสงฯ, 104) งานของพระอาทิตย์นั้นคือการ "พลีอุทิศซึ่งธาตุไฟทิพย์มากำหนดโลกาณูโลก" (ก่อนแสงฯ, 103-4)

อังคารยังยกตัวอย่างของเมฆว่า เมฆนั้น "รวมตัวกันเป็นพลังชาตุน้ำอันมหิมาเพื่อป้องกันโลกไว้มิให้แห้งแล้งตาย" (ก่อนแสงฯ, 105) ตลอดจนถึงอากาศ ซึ่งเป็นลมหายใจของทุกชีวิตในโลกนี้

การกล่าวถึงคุณประโยชน์ของธรรมชาติ อันครอบคลุมองค์ประกอบของโลก คือธาตุดิน น้ำ ลม ไฟนี้ แสดงให้เห็นว่าอังคารเพ่งนิวจธรรมชาติอย่างละเอียดลึกซึ้ง แม้แต่สิ่งที่คนทั่วไปมองไม่เห็นคุณค่า อย่างเช่น อุตุนิษ อังคารก็มองเห็น และตระหนักดีว่า ธรรมชาติมีคุณค่ายิ่งต่อมนุษย์

1.2 อวิชชาของมนุษย์ ในงานร้อยแก้วประเภทคำสอนทุกเรื่อง เมื่ออังคารกล่าวถึงคุณประโยชน์ของธรรมชาติ เขามักจะบริภาษมนุษย์ควบคู่ไปด้วย เพราะอังคารเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ยังหลงอยู่ในกิเลส ตัณหา โลภียสุข และมีกมลสันดานหยาบช้ำสามัญ เมื่อยกเรื่องคุณประโยชน์ของมะละกอ อังคารก็ย้อนเปรียบเทียบกับมนุษย์ โดยตั้งคำถามว่า "(มนุษย์) ได้ยังประโยชน์อย่างไรบ้าง" เพื่อชี้ให้เห็นว่ามนุษย์บางกลุ่มบางจำพวกมุ่งกอบโกยผลประโยชน์ไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งอังคารลงความเห็นว่าเป็นการ "ปล่อยชีวิตให้เป็นผลิตผลแห่งการสูญเปล่าค่า คือเน่าเหม็นไร้ประโยชน์แก่นสาร" (คติฯ, 87)

มนุษย์นอกจากจะมุ่งกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตนแล้วยังมุ่งทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือการเช่นฆ่ากันด้วยกลมารยา ความตอนหนึ่งในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา อังคารได้นำชีวิตของผึ้งมาเปรียบเทียบกับมนุษย์ ดังนี้

ภูผึงก็ขยันขันแข็งจากรวงรังตั้งแต่เข้าตรู่ มาสู่เรณูปนผชาติ มีอาจมีการฉ้อราษฎร์บังหลวงคดโกง ไม่มีผึ้งตัวใดเอาตาแยหรือหมามุ่ยไปใส่ในรวงรังของตนเอง หรืออย่างน้อยเอาบอระเพ็ดมาปะปนไว้ในน้ำผึ้ง แม้เพียงชนิดหนึ่ง ชาติผึ้งทั้งหลายก็ไม่เคยกระทำชั่วเช่นนั้น แต่หมู่มนุษย์ได้เอาสิ่งไม่ดีไม่งามมาสะสมไว้ในดวงวิญญาณ

และในชีวิตส่วนรวมของผึ้งทั้งหลาย ก็มีได้เคยมีกลมารยาเอายาพิษปะปนละลายไว้ในน้ำผึ้ง หรือแยกส่วนน้ำผึ้งพิเศษปนยาพิษ เพื่อประหารผู้ที่จะมาปล้นแก่นสารประโยชน์ใหญ่ไปจากตน . . . นับว่าเลอเลิศได้สัตว์หนึ่งในโลก เพราะไม่เคยทำลายล้างโลกเหมือนเหล่ามนุษย์ชาติ

อนิจจา แต่มนุษย์อาจฆ่าฟันกันได้ เพียงแต่สายตาไม่กินกันเท่านั้น ไม่ต้องถึงกับจะทำลายล้างประโยชน์ใหญ่ไปจากตน เฉพาะอย่างยิ่งในหมู่มนุษย์ปัจจุบันนี้ มีแต่ความไม่สุภาพ หยาบคายร้ายกาจ และเต็มไปด้วยชาตชั่วร้ายของนานาอสรพิษสถิตอยู่

(หยาดน้ำค้างฯ, 52-3)

ในเรื่อง ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า เมื่อบรรยายถึงฝูงนกที่บินกลับรวงรัง อังคารก็ได้กล่าวเปรียบเทียบกับมนุษย์อีกเช่นกันว่า

ตุนกแล้วก็ให้เมตตากรุณานัก โฉนหนอหมู่มนุษย์จึงมีใจบาปหยาบช้า เป็นผู้ฆ่าและประทุษร้ายชีวิตสรรพสัตว์อย่างหาที่สดมิได้ ไม่เคยให้อภัย อโหสิกรรมแก่ชีวิตใดๆ เลย หมู่มนุษย์เป็นเช่นนี้เองจึงเดือดร้อนอย่างสาหัสไม่มีที่สิ้นสุด

(ก่อนแสงฯ, 121)

อังคารกล่าวถึงการทำงานของพระอาทิตย์เพื่อชี้ให้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์สั้นนัก "ยังไม่ทันคิดในทางสร้างสรรค์ผลงานอะไร ชีวิตก็วอดวายแหลกสลายเสียแล้ว" (ก่อนแสงฯ, 107) เมื่อมนุษย์มี "ชาตชั่วร้าย" สถิตอยู่ และยังไม่อาจฝากผลงานใดแทนคุณค่าชีวิตเช่นธรรมชาติทั้งหลาย ก็นับว่า "มนุษย์นั้นเสียชาติเกิด หนักครรภ์ของมารดาที่สู้อุตสาหะอุ้มท้องมาโดยมิรู้ว่า เป็นสัตว์รกรกขุมต่ำที่สุด ทรามถ้อยอำมหิตเป็นพิษเป็นภัยได้มาบังเกิดในมนุษย์โลก เป็นการเพิ่มพิษภัยขึ้นในไตรภูมิ คือรกรสามโลกโดยมิจำเป็น" (หยาดน้ำค้างฯ, 89)

1.3 อนิจจังของชีวิต ในเรื่อง ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า และ หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา อังคารได้ชี้ให้เห็นสังขารของชีวิตว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ไม่เที่ยงแท้ โดยเสนอผ่านบทพรรณนาธรรมชาติ ดังตัวอย่างบางบทในเรื่อง ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า เช่น

- ที่ปุขเมฆใดเป็นเงามีดก็หม่นหมองละอองเทานวล เจือแสงสีส้มอมทองที่ขอบเมฆ เรื่องรองก็เริ่มรุ่งระยับพะแพรวแวแสงทองคำเนื้อแก้ว วาววับงามจับใจ

(ก่อนแสงฯ 101)

- ตะวันก็ยอแสงยิ่งทอสีพะแพรวร่างพราย เป็นพยับฟ้าแตกต่างแสง และเงาอ่อนหวาน สลับซับซ้อนปริมาตร อ่อนแก่แรงเงา งดงามเสมอ

นฤมิตรกรรมของพระผู้เป็นไป ได้สร้างสรรค์ไว้

(ก่อนแสงฯ, 114)

- ลุกดูเถอะนั้น พระสุริยาสะท้อนรังสีวิเศษจับเมฆจนปลั่งเป็นแสงทองคำเนื้อแก้วาวบริสุทธิ์ ปุยเมฆอันอาบแสงก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปรสีไม่คงที่เลย จนเป็นสีผสมในปริมาณระสาดนวลละออง

(ก่อนแสงฯ, 114)

- แสงสีที่สร้างที่ปลั่งพะแพ้วพรายนั้นยังบันดาลให้บรรยากาศเปลี่ยนแปลงอยู่ในวรรณสีทึบ คือกสีในตระกูลของรัตนะหรือแก้วมณีในที่ต่างๆ ตามที่ควรจะสะท้อนแสงงดงาม

(ก่อนแสงฯ, 114)

จะเห็นได้ว่า ในความงามอันน่าประทับใจของธรรมชาติยามพระอาทิตย์อัสดง อังคารเลือกพรรณนาภาพให้เห็นความแตกต่างของปริมาณสีในบรรยากาศที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา มีทั้งภาณความเจิดจรัสและความหม่นเศร้า ซึ่งเปรียบได้กับชีวิตมนุษย์ที่ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน อังคารได้ใช้ภาณของแสงตะวันในแต่ละช่วงเวลามา "สั่งสอน" ให้เห็นสังขารมดั่งกล่าวอย่างสอดคล้อง เขากล่าวว่า "วัยวันหนุ่มสาวเปรียบราวเช้าตรู่ คือเวลาที่ชีวิตเต็มไปด้วยฤดูดอกไม้บานหวานหอมอ้อมขวัญด้วยวันคืนอันชื่นใจชวนไหลหลง" และ "เมื่อสุดสายสัมพันธ์ของวันหนึ่งๆ ซึ่งแสงทองส่องมาลูปได้รูปโฉมโนมพรรณ พร้อมกับนั้น ก็นำความชรามาเพิ่มให้อายุชัชวาล่วงไปๆ อีกวาระหนึ่ง"

อังคารกล่าวถึงดอกไม้ที่ร่วงโรย เพื่อชี้ให้เห็นสังขารมในทำนองเดียวกัน โดยชี้แจงและอธิบายศัพท์ทางพุทธศาสนา ดังนี้

ที่น่อได้กล่าวถึงบุปผชาติและชี้แจงว่าอีกไม่นานกลีบดอกไม้จะเหี่ยวแห้งโรยราลงนั้น ฉันทิ ปวงดอกไม้ก็เสมอพ้อซึ่งเริ่มชราเหี่ยวแห้งลงด้วยนิษสงของชรา นานาประการก็ฉันทิ ชรา นานาประการหมายถึงอัปภูจฉนชราคือชราที่ไม่ถูกปิดบัง และปภูจฉนชราคือชราที่ถูกปิดบัง . . . ชาติ คือการที่รูปและนามคือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ต่อเนื่องเป็นไปโดยไม่ขาดสาย ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงจุติ ชราได้แก่ความทรุดโทรมแห่งร่างกาย คือหนึ่งเหี่ยว ฟินหัก ผมหงอก หูตึง ตามมืด ตาฟาง รวมเรียกว่าอัปภูจฉนชรา คือชราที่ไม่ถูกปิดบัง

ส่วนปภูจฉนชรานั้น ได้แก่ความเสื่อมสมรรถภาพแห่งนาม คือกำลังลด

ถอย ความคิด เชื่องช้า รุ่มง่าม ปัญญามืดมัว ความจำเลอะเลือน สติฟั่น
เพื่อน หลงลืม ทั้งหลงคือเคลิบเคลิ้มทำหรือหลุดออกไปโดยไม่รู้ตัว รวม
เรียกว่า ปฏิจันชราคือชราที่ถูกปิดบัง"

(ก่อนแสงฯ, 111-2)

ในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา อังคารได้ชี้
สังขารมข้อเดียวกันนี้ให้เห็นจากหยาดน้ำค้าง ดังที่เขาได้กล่าวไว้อย่างตรง
ไปตรงมาว่า "น้ำค้างนั้นอยู่เพียงครู่เดียว ทั้งเวลาที่จะงามรุ่งเรืองก่อนแตก
สลายให้แววตามนุษย์ได้เห็นซึ่งถึงคุณค่าสุนทรีย์แห่งแสงทองนั้นสั้นนัก มีทั้งการ
เกิดการทรงอยู่และการแตกดับ ประดุจอายุขัยของหมู่มนุษยชาติ" (หยาดน้ำ
ค้างฯ, 60) และ "ทั้งวัยชราเป็นเวลาสนชยาแห่งชีวิตกำลังจะปิดม่านอวสาน
คือสลายลาลับเสมือนกับหยดน้ำค้างแตกสลายลับหายไป ชีวิตมนุษย์หนึ่งแตกดับ
ประดุจ หยาดน้ำค้างแตกสลาย" (หยาดน้ำค้างฯ, 61)

กล่าวได้ว่า อังคารเล็งเห็นสังขารมจากธรรมชาติ
ในฐานะแม่บทแห่งครรลองชีวิต กล่าวคือ ธรรมชาติมีความเคลื่อนไหว มีการ
เปลี่ยนแปลง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเช่นเดียวกับชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น
ไม่ว่าจะเป็นแสงตะวัน ดอกไม้ หรือหยาดน้ำค้าง ต่างก็แฝงคติธรรมข้อสำคัญ
คือ "สังสารคือการท่องเที่ยว ร้อนเร็วเนจรวไปไม่จำกัดวิถี คือเวียนว่ายตาย
เกิดในโลกียะ" (ก่อนแสงฯ, 118)

2. ตัวละคร

โดยทั่วไป วรรณคดีประเภทคำสอนมักจะกำหนดให้ผู้ใดผู้หนึ่ง
เป็นคนสอนคติธรรมหรือจริยธรรม อาจจะเป็นผู้ประพันธ์ เช่นกรมหลวงอิศร
ญาณ ใน อิศรญาณภาษิต สนทรภู่ ใน สวัสดิรักษา อาจจะเป็นผู้เล่าเรื่องที่ไม่
ปรากฏตัว เช่น ผู้เล่าเรื่องใน สุภาสิตพระร่วง ใน โคลงโลกนิติ อาจจะเป็น
ตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เช่นนางกฤษณา ใน กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ท้าวทศรถ
ใน โคลงทศรถสอนพระราม พาลี ใน โคลงพาลีสอนน้อง เป็นต้น

งานร้อยแก้วประเภทคำสอนของอังคารก็เช่นเดียวกัน ใน
เรื่อง คติจากมะละกอ ผู้มีบทบาทสอนคติธรรมคืออังคาร ซึ่งในเรื่องนี้แสดงตน
ในฐานะของผู้เล่าเรื่อง ในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อน
แสงตะวันจะลับฟ้า อังคารแสดงตนในฐานะของ "พ่อ" ผู้ชักชวนให้ "ลูก"
ขึ้นชมดัมด้ากับความงามของธรรมชาติ และได้สั่งสอนคติธรรมไปด้วย ส่วน

เรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก อังคารกำหนดให้ "ชีวิตอันกระจัด" สอน "ความสามัญ" ให้ตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะตัวละครที่มีบทบาทปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ได้แก่ ตัวละครในเรื่องหยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า และดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก

ลักษณะนิสัยและบทบาทของตัวละครในงานร้อยแก้วประเภทคำสอนของอังคาร แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

- 2.1 ตัวละครที่เป็นมนุษย์
- 2.2 ตัวละครที่เป็นความเปรียบ

2.1 ตัวละครที่เป็นมนุษย์ ในเรื่องหยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า อังคารได้แสดงตนในฐานะของ "พ่อ" สั่งสอน "ลูก" ให้เล็งเห็นคติธรรมจากธรรมชาติ

พ่อเป็นผู้ที่มีผัสสะอันประณีต ละเอียดย่อน สัมผัสความงามของธรรมชาติอย่างเข้าถึงแก่นแท้ของธรรมชาติ ดังที่ "พ่อ" กล่าวไว้ว่า "นับว่าพ่อโชคดีที่มีแววตาได้มาเห็นคุณค่าประเสริฐของดินและฟ้าอันหาค่ามิได้ ด้วยพ่อเกิดมาพร้อมกับความผูกพันหลงใหลรักใคร่ในธรรมชาติ" (หยาดน้ำค้างฯ, 54)

นอกจากนี้ "พ่อ" ยังเป็นคนถ่อมตน โดยบอก "ลูก" อย่างเปิดเผยว่า "พ่อนั้นเป็นคนที่มิควรบออาจารย์สำคัญ กล่าวง่าย ๆ ก็คือเป็นศิษย์มีครู" (ก่อนแสงฯ, 109) หรือในการอุปมาอุปไมยการทำงาน of ธรรมชาติกับการทำงานของมนุษย์ "พ่อ" ได้กล่าวว่า "ที่ยกตัวอย่างเป็นข้ออุปมาอุปไมยในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ผู้ยกตัวอย่างจะยิ่งใหญ่ อวดดี วิเศษ เสมอพระอาทิตย์ เมฆชุมนุม น้ำฟ้ามหาสมุทรอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามได้" (ก่อนแสงฯ, 106) คุณสมบัติข้อนี้แสดงอย่างชัดเจนว่า "พ่อ" เป็นผู้ที่ศึกษาธรรมะอย่างผู้รู้จริง มิได้หลงทระนงตนว่าเก่งกล้าในวิชาแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาสິงที่ "พ่อ" สอน "ลูก" ไม่ว่าจะเป็นคำศัพท์ทางพุทธศาสนาเช่น ปฏิจันชรา อปปฏิจันชรา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อุปาทานเบญจขันธ์ หรือเรื่องอนิจจังของโลก อันเป็นหัวใจแห่งพุทธธรรม ตลอดจนการชี้แจงอุปนิสัยของตนอย่างตรงไปตรงมาว่า "ปัจจุบันก็ยังใช้ชีวิต สุ จี ปุ ลิ ในแนวทางเดียวกับนักปราชญ์อย่างแบ่งแยกออกไม่ได้" (ก่อนแสงฯ, 109) นั้น "พ่อ" ในที่นี้จึงเป็นผู้ที่สั่งสมการบำเพ็ญวิริยะบารมีจนบรรลुरू้งถึงอุดมคติแห่งความเป็นปราชญ์โดยแท้

ข้อที่น่าสนใจคือ "ลูกน้อย" สองคนซึ่ง "พ่อ" ได้เรียกขานอย่างไรเราอ่อนหวานว่า "ระฆังเงินของพ่อ" และ "โปรดกนกแก้ว" (หยาดน้ำค้างฯ, 56) นั้น เป็นเพียงเด็กน้อยไร้เดียงสา คนหนึ่งอายุได้เพียงสองขวบ และอีกคนหนึ่งยังไม่หย่านม (หยาดน้ำค้างฯ, 120) น่าคิดว่าในความเป็นจริง เด็กน้อยทั้งสองคนไม่น่าจะเข้าใจสิ่งที่ "พ่อ" พรรณนาความอย่างละเอียดลออและลึกซึ้งได้ แม้ว่าอังคารจะตั้งใจสั่งสอนลูกในชีวิตจริง แต่ในโลกของวรรณกรรม ผู้วิจัยคิดว่า "พ่อ" ในที่นี้มีได้มีบทบาทสั่งสอนลูกสองคนเท่านั้น หากยังมีบทบาทสั่งสอนผู้อ่านอีกด้วย การแสดงตนในฐานะของ "พ่อ" ผู้ร่ำสอนลูกเช่นนี้ ทำให้อังคารสามารถแสดงหรือถ่ายทอดความคิดและสาระอันเปี่ยมคุณค่าแก่ผู้อ่านทั่วไปได้อย่างเต็มที่

2.2 ตัวละครที่เป็นความเปรียบ ในเรื่อง ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก อังคารได้จินตนาการตัวละครขึ้นสองตัว คือความสามัญกับชีวิตอันกระจริดให้สนทนาโต้ตอบกัน "ความสามัญ" ถูกกำหนดให้เป็นผู้ตั้งคำถามและเป็นผู้ฟังคำตอบโดยดัชนีภาพ บางครั้ง "ความสามัญ" ก็เปลือยโผล่แสดงความไม่ตระหนักรู้ให้น่าสมเพช เช่น

- ฉันมาจากชาติพิเศษแห่งความรักของจักรวาลอันมีมาเพื่อโอบอุ้มชะอ้อนอ้อมทะนุถนอมพลังวิเศษไว้แต่โลกนี้ . . .

ฉันไม่เข้าใจเลย

ความสามัญได้ซักถามต่อไป ทั้งๆ ที่คำตอบนั้นแจ่มแจ้งแล้ว

(ดวงใจฯ, 19)

- ไฉนท่านจึงกล่าววโยโห่บังอาจกระหนงถึงเช่นนั้น จะมีใครอิสระเสรีที่ยิ่งไปกว่าลม แม้แต่เสียงดนตรีที่มีมิใช่ตรวนจำก็ยังถูกกักขังจองจำอยู่ในอำนาจลม ถึงจะพูดให้ภาษาบ่าเป็นน้ำมหาสมุทรไหลไปจบเวียงวรรณคดีที่มีทิวสุริยจักรวาลก็ดี ยังน้อยกว่าอิสระเสรีที่มีในมหาอาณาจักรแห่งลม และท่านคงหลงลืมไปแล้วกระมังว่า สิ่งที่ทำให้ท่านหายใจได้มีชีวิตอยู่อย่างรุ่งเรืองนั้นคือลม หรือว่าสิ่งนั้นจะมีไชลมกระมังหนา

(ดวงใจฯ, 20)

และในบางแห่ง "ความสามัญ" ก็ถูก "ชีวิตอันกระจริด" ประเมินค่าว่าเป็นผู้มืดดวงตาอันแสนสามัญ หรือถูกกล่าวเตือนว่า "ถ้าท่านไม่รู้จักสิ่งทั้งปวง ล่วงเกินเหยียบย่ำข้ามคุณค่าไปขาดไร้แววตาประณีตถี่ถ้วนแล้วไซ้ ท่านจะมีได้พบเห็นตัวฉันเลย" (ดวงใจฯ, 23)

"ความสามัญ" ในเรื่องนี้จะน่าจะเป็นตัวแทนของ มนุษย์ทั่วไป ผู้ซึ่งบอดมืดด้วยวิชาในความเห็นของอังคารนั่นเอง

ส่วน "ชีวิตอันกระจิริด" มีฐานะไม่กระจิริดเลย เพราะ "ชีวิตอันกระจิริด" นี้ทำงานในลักษณะการเดียวกับพระผู้เป็นไปอันใหญ่ ยิ่งหรือมีฐานะทัดเทียม "ศาสดา" ผู้บรรลุถึงสัจธรรม ดังที่ "ชีวิตอันกระจิริด" กล่าวแก่ "ความสามัญ" ว่า

- ฉันมาจากชาติพิเศษแห่งความรักของจักรวาล อันมีมาเพื่อโอบอุ้ม ชะอ้อนอ้อมทะนุถนอมพลังวิเศษไว้แต่โลกนี้ เพื่อพิทักษ์รักษาและนฤมิตร สร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างที่ทางสกลโลกหลงลืมไปแล้วนั้น ให้มันคงอยู่ในความทรงจำของอนันตกาล

(ดวงใจฯ, 19)

- ฉันจึงจุดมาแปลความหมายให้เสนาหาอนุภาพแห่งฟ้าดินนี้ควรถวิล ถึงทุกน้ำใจสัตว์ เท่าที่ชีวิตกระจิริดของฉันไฝฝืนจะทำได้ เพื่อให้ประณีต สุข สมรมณีย์ในรสชาติชีวิตพิเศษสุดพรรณนา เพื่อว่าสภาพมนุษย์จะได้ดีขึ้นบ้าง มิใช่อยู่อย่างดิรัจฉานสามัญชาติที่มีแตกสลาย

(ดวงใจฯ, 24-5)

- น้ำใจฉันนั้นเท่าเทียมน้ำพระหฤทัยพระผู้เป็นไปอันใหญ่ยิ่ง และได้ ร่วมงานของพระองค์ผู้สูงสุดด้วยยินดีมีอามิสสินจ้างรางวัลใดๆ ตอบ แทนเลย

(ดวงใจฯ, 27)

- เขาเหล่านั้นต่อสู้โลกอยู่ในภาวะทารกกระจิริด จะมีมิ่งมิตรก็แต่ กาลจักรมารักเท่านั้น แต่น้ำใจฉันเล่าก็เท่ากับกาลจักรที่รักโลก

(ดวงใจฯ, 28)

- ฉันทำงานอย่างเดียวกับพระผู้เป็นไป ดวงใจอันใหญ่หลวงนั้น จะ ต้องได้พลังอนุภาพไพศาลมาจากอนันตกาล จึงจะกล้าหาญชาญชัย มี ทัศนะใหญ่หลวง เข้าข่ายแห่งอนันตกาลที่อาจหาญพิทักษ์รักษาชีวาโลก

(ดวงใจฯ, 28)

"ชีวิตอันกระจิริด" มีหน้าที่พรรณนาอุดมคติของ เขาอย่างไม่รู้เบื่อให้ "ความสามัญ" ฟัง และเขามีปณิธานอันแรงกล้าที่จะนำ สัจธรรมมาเผยแผ่แก่มนุษยโลก เพื่อว่า "สภาพมนุษย์จะได้ดีขึ้นบ้าง มิใช่อยู่ อย่างดิรัจฉานสามัญชาติที่มีแตกสลาย" ดังนั้น "ชีวิตอันกระจิริด" ในเรื่อง

นี่จึงน่าจะเป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้เข้าถึงสังขารม และปรารถนาที่จะเห็นความสงบศานติในโลกมนุษย์ ในอีกแง่หนึ่ง อาจพิจารณาได้ว่า "ชีวิตอันกระจัด" นี้เป็นตัวแทนอังกคาร เพราะ "ชีวิตอันกระจัด" มี "คุณลักษณะ" คล้าย "พ่อ" ในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า ซึ่งเห็นได้ชัดว่า คือตัวอังกคารเอง และสิ่งที่ "ชีวิตอันกระจัด" กล่าวมาทั้งหมดก็คือแนวคิดที่อังกคารแสดงไว้ในผลงานของเขาเสมอมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณค่าของธรรมชาติ อวิชชาของมนุษย์ หรือการเข้าถึงสังขารมของธรรมชาตินั่นเอง

3. กลวิธีการดำเนินเรื่อง

อังกคาร ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องหลายวิธี เพื่อแสดงเนื้อหาเชิงคำสอน ดังนี้

- 3.1 การสาธก
- 3.2 การตั้งคำถาม
- 3.3 การกล่าวเนื้อความซ้ำซ้อน

3.1 การสาธก ในเรื่อง คติจากมะละกอ อังกคารใช้กลวิธีการสาธก คือยกตัวอย่างของมะละกอมาบรรยายคุณประโยชน์อันมีมากมายนั้น เพื่อเปรียบเทียบกับคุณค่าของชีวิตมนุษย์ว่า มะละกอซึ่งเป็นเพียงแค่น้ำมันอันไร้จิตใจยังมีประโยชน์มากกว่ามนุษย์ที่ไม่ทำประโยชน์แก่ชีวิตตนเอง สังคม และโลก

การสาธกนับเป็นกลวิธีหนึ่งของการสั่งสอน ในคำเทศน์ทางศาสนา ผู้เทศน์มักจะยกนิทานชาดกคือเรื่องพระนุททเจ้าในชาติก่อนมาเป็นตัวอย่างเสมอ เพื่อให้ผู้ฟังซึ่งนับถือพระนุททเจ้าอยู่แล้ว มีความศรัทธาเลื่อมใสมากขึ้น¹ ดังนั้น การสั่งสอนด้วยการยกตัวอย่างของมะละกอในเรื่องนี้จึงเป็นวิธีที่อังกคารเลือกใช้อย่างสอดคล้อง เพราะอังกคารสามารถแสดงความคิดเห็นต่างๆ ของตน อย่างตรงไปตรงมา และทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและเก็บ "คติ" จากมะละกออย่างแจ่มแจ้ง

3.2 การตั้งคำถาม ในเรื่อง ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก, หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า อังกคารใช้กลวิธีการตั้งคำถามเพื่อแสดงแนวคิดเชิงคำสอน การตั้งคำถามมี 2 ลักษณะคือ

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, หลักภาษาไทย (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 343.

3.2.1 การถามการตอบของตัวละครทั้งสองฝ่าย

การตั้งคำถามในลักษณะนี้คือการกำหนดให้ตัวละครตัวหนึ่งถาม และอีกตัวหนึ่งตอบ กลวิธีนี้ปรากฏในเรื่อง ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก อังคารกำหนดให้ "ความสามัญ" ถาม "ชีวิตอันกระจิริด" การถามเป็นลักษณะของการถามนำ เพื่อให้ฝ่าย "ชีวิตอันกระจิริด" ได้อธิบายความคิดต่ออย่างจะแจ้ง เช่น

- เออ เธอ นั้นมาจากไหน

ฉันมาจากความไม่รู้และไกลเกินไป จนเสมอคำตอบทั้งหลายจะไม่ได้มาถึง ประดุจเอื้อมไปหมายให้มือถึงขอบฟ้า แต่จะอาจจับต้องสวรรค์นั้น ไฉน หรือถึงแม้ว่าสามารถณมิติหัตถ์พิเศษทำด้วยสิ่งทิพย์ที่สมปรารถนา ทุกสิ่งอัน คือประกอบด้วยปัญญาบารมีที่จะพบคำตอบอันได้แก่นสารสำคัญ แต่คำตอบนั้นจะคู่ควรแต่ใครในโลกนี้

(ดวงใจฯ, 18-9)

- เธอเป็นเช่นลมหรือ คืออิสระเสรีที่สุดแล้ว

ฉันไม่ได้ เป็นเช่นลมเลย แต่มีอิสระเสรีกว่าที่ลมจะมีได้ ฉันเหมือนลม ยิ่งกว่าที่ลมเหมือนตัวของตัวเอง

(ดวงใจฯ, 19)

- เธอคงจะเป็นความโศกเศร้าเสียแล้วกรรมัง

จะว่าฉันเป็นความโศกเศร้านี้ไม่ได้ ความโศกเศร้านั้นมิได้มีตัวตน เป็นอสังญาประดุจลมนั้นแล . . .

(ดวงใจฯ, 21)

- ท่านช่วยชีวิตอันใดกันหนอ สงสัยนัก

ฉันช่วยลูกกำพร้ารกชัฏชนิดหนึ่งชื่อโงก่างอย่างไรละ และชีวิตกระจิริดอื่นๆ อันไม่ขอกว่าวในที่นี้ เขาเหล่านั้นต่อสู้โลกอยู่ในภาวะทารกกระจิริด จะมีมิ่งมิตรก็แต่กาลจักรมารักเท่านั้น แต่น้ำใจฉันเล่าก็เท่ากับกาลจักรที่รักโลก

(ดวงใจฯ, 27-8)

ข้อที่น่าสังเกตคือ คำถามที่ยกตัวอย่างมานี้ ล้วนเป็นคำถามที่เอื้อให้ฝ่ายตรงข้ามตอบหรือพรรณนาความ ได้ยืดยาว และเป็นคำถามที่ดูเหมือนเป็นการค้นจังหวะการอธิบายของคู่สนทนา เพื่อแสดงความสนใจใคร่รู้ และช่วยเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ เข้ากันได้ดี

กลวิธีการถามการตอบของตัวละครทั้งสองฝ่ายนี้ นับเป็นกลวิธีของนักปราชญ์ในการให้ความรู้หรือให้ข้อคิดเห็นอันลึกซึ้งเป็นการช่วยให้ผู้ฟังคิดเห็นคล้อยตามและทำความเข้าใจได้แจ่มแจ้งกว่าที่จะบอกเล่าโดยตรง กลวิธีนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์นักปราชญ์หลายชาติหลายภาษา เช่น ในหนังสืออูทมรีช (The Republic) ของเพลโต เพลโตกำหนดให้โสเครตีสตั้งคำถามให้นักอ่านบทกวีผู้หนึ่งตอบ ทั้งนี้เพื่อสื่อความคิดเห็นของตนในเรื่องกวี ในคัมภีร์ชื่อจิงของขงจื้อ ขงจื้อปาฐกถาข้อคิดเห็นสลับกับการตั้งคำถามของลูกศิษย์ และในวรรณกาลามสูตรทองสมเด็จเจษนมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์ทรงใช้กลวิธีการปุจฉาวิสัชนาเพื่อเผยแพร่สาระที่มีอยู่ในพระสูตรสำคัญต่างๆ แก่ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาบาลี นับว่าอังคารได้ใช้กลวิธีที่สอดคล้องกับเนื้อหาอย่างเหมาะสมทีเดียว

3.2.2 การถามโดยผู้ถามเป็นผู้ตอบ การตั้งคำถามในลักษณะนี้คือการกำหนดให้ตัวละครตัวหนึ่งตั้งคำถามและตอบคำถามนั้นด้วยตนเอง กลวิธีนี้ปรากฏในงานร้อยแก้วทั้งสามเรื่องคือ เรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก ซึ่งอังคารกำหนดให้ "ชีวิตอันกระจัด" เป็นผู้ถามและตอบ และเรื่องหยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า ซึ่งอังคารกำหนดให้ "พ่อ" เป็นผู้ถามและตอบ การถามเป็นลักษณะของการถามนำและถามเปรยๆ เพื่อผู้ถามจะได้กล่าวอธิบายความคิดของตนต่อไป เช่น

- ท่านเคยรู้จักพื้นปฐพีนี้หมดไหม เคยสนใจแรงพิเศษในอนุภาคของเม็ดทรายและธาตุธรรมชาติอันประกอบขึ้นเป็นพื้นปฐพีในทุกๆ ชั้นไหม ใหญ่ไหมศาลเกินไปไหมใช่หรือ

คงไม่รู้จักไปทั้งหมด สิ่งที่ท่านไม่รู้จักนั้นอาจจะ เป็นเช่นฉันผู้หนึ่งด้วยก็ได้
(ดวงใจฯ, 22)

- ท่านเคยรู้จักเทือกขุนไศล . . . กระทั่งขอบฟ้าและมหาสมุทรสี่ ประกัสสรนั้นไปหมดบ้างไหม คงจะไม่รู้จักแจ้งไปหมด สิ่งที่ท่านไม่รู้จัก ทั่วถึงนั้นอาจจะ มีที่เป็นเช่นฉันผู้หนึ่ง ซ่อนเร้นอยู่ก็ได้

(ดวงใจฯ, 22)

- ท่านเคยรู้จักแก้วมณีวิเศษอันวิจิตรประกัสสรชะ อ้อนนวลวาทาค่าบ่มิได้ . . . และปวงดวงดาริกา . . . หมดบ้างไหม คงจะไม่รู้จักแจ้งไป ได้หมดสิ้นหรือ เกินวิสัยสามัญในโลกา สิ่งที่ท่านไม่รู้จักนั้น อาจจะ เป็นเช่นฉัน ซ่อนเร้นคุณค่านิยามอันกำหนดค่าบ่มิได้ไว้ด้วยผู้หนึ่งก็เป็นได้

(ดวงใจฯ, 23)

- ฉันมาทำอะไรในโลกเล่า และพลังชีวิตนั้นมาจากไหน ทำไมจึงไม่แตกดับสลายละลายเป็นผงธุลีไปเสียเล่า

เพราะแรงเส่นหาอาลัยในรมณีย์สุนทรีย์ของโลกและทั้งระบบสุริยจักรวาลอันมีคุณค่ามหันตไพศาลสุดประมาณคุณค่าได้นั้น ฉันจึงจุดมาแปลความหมายให้เส่นหาอนุภาพแห่งดินฟ้านี้ควรถวิลถึงทุกน้ำใจสัตว์

(ดวงใจฯ, 24)

- น้ำนมอันหล่อเลี้ยงทารกนั้น ใครมาเป็นแม่นมและนี่เลี้ยงเล่า ก็พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไปด้วยธาตุแห่งความเมตตากรุณานั้นเอื้อเพื่อพุ่มพักทะนุถนอมมิให้แห้งแล้ง

(ดวงใจฯ, 26)

- ใครเล่าที่ทะนุถนอมกลุ่มเกลี้ยงเลี้ยงชีวิตกำพร้าเหล่านี้ที่บงการอย่างแท้จริง ไม่มีใครเลยในโลกนั้นนอกแต่พระผู้เป็นไปในกาลจักรแก้วคือหัตถ์แห่งอนันตกาลประทานมาช่วยชีวิตเหล่านี้ไว้อันสิ้นไร้สายตาใครจะรู้เห็นได้

(ดวงใจฯ, 27)

- เมื่อน่อได้อธิบายให้ลูกฟังพอสมควร ก็ได้เปรยๆ ขึ้นว่า "หยาดน้ำค้างคืออะไร หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา"

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- ปดิดยิดตีในสิ่งใดเล่าลูกเอ๋ย

ปดิดยิดตีที่โลกนี้เริ่มมีดวงตะวันอันรุ่งเรืองยิ่ง คือพระสุริยาค่อยๆ ฉายแสงมาทั่วเวียงปฐวี กำเนิดคุณค่าวิเศษแต่โลก

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- ทำไมพระสุริยาเจ้าจึงต้องเป็นไปเช่นนั้น

ท่านมีคุณธรรมยิ่งใหญ่อย่างไรหรือ

พระสุริยาใหญ่ยิ่งและสูงสุดเสมอว่ามีเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่งจึงเป็นเช่นนี้ ประหนึ่งอัจฉริยะมนุษย์บุรุษวิเศษที่เสนอสติปัญญาและผลงานทิพย์เพื่อเทอดโลกไว้ซึ่งสันติสุขยุควิเศษฉะนั้นแล

(ก่อนแสงฯ, 104)

- เออ ชีวิตนี้มีรสชาติเป็นไหน

แล้วก็มีสิ่งดลใจได้คิดสะท้อนอารมณ์เองทุกรูปนาม แต่พอก็ได้ฝากนิมิตกรรมแห่งดวง วิญญาณไว้ในลูกน้อยทั้งสองแล้ว

(ก่อนแสงฯ, 113-4)

กลวิชนีเป็นการสร้างอสังการทางภาษา เมื่อสืบดูในตำราอสังการศาสตร์อัน เป็นทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตามแนวตะวันออกพบว่า มีการกล่าวถึงอสังการ ประเภทหนึ่งชื่อ "ปรศโนตรม" ไว้ดังนี้

"อลงการอันใด มีคำถามและคำตอบ ไม่ว่าคำตอบนั้นอยู่เปิดเผย ไม่เปิดเผย หรือทั้งเปิดเผยและไม่เปิดเผย อลงการอันนั้นชื่อ "ปรศโนตรม" "

"ดูกร สัตบุรุษ สิ่งใดเป็นที่พึงของสาธุชน ผู้กำลังจมลงในทะเล อัน บุคคลแลไม่เห็นฝั่งโน้น คือสงสารวิญญูนี้ การหมดความรักความเกลียด"¹

ดังนั้น กลวิชนีการถามโดยผู้ถามเป็นผู้ตอบในงานร้อยแก้ว ของอังคาร นอกจากจะทำให้เห็นลักษณะการสืบทอดขนบด้านลีลาจากวรรณคดี ร้อยแก้วประเภทคำสอนแล้ว ยังเห็นได้ว่า อังคารได้เลือกสรรและตกแต่ง ระเบียบถ้อยคำอย่างงามพร้อม เพื่อสื่อความคิดอันคมเข้ม ตามนัยของการ สร้างอสังการอีกด้วย

3.3 การกล่าวเนื้อความซ้ำซ้อน ในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือ น้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า อังคารใช้กลวิชนีการกล่าวเนื้อ ความซ้ำซ้อน คือการกล่าวย้อนความเดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่า บางครั้งในหนึ่งย่อ หน้าหรือหนึ่งข้อความสั้นๆ มีข้อความขยายเนื้อหาเดียวกันซ้ำซ้อนอยู่หลายช่วง ดังนี้

- เป็นมรรคาที่ภาษามนุษย์วนเจรไปไม่ถึง คือไกลสุดขอบฟ้า/ แล้ว ล่วงเลยไปจนไม่มีขอบฟ้าซ้ำไปอีกไกลเท่าที่สุดของขอบเขตแห่งจักรวาล วิเวกล้วงล้วงไปไกลในหลายจักรวาล/ หลากหลายดาราจักรอีก โขภินิ จนไม่รู้จักจบสิ้น โบราณท่านเรียกว่าอนันตกาล

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

- พ่อยังไม่กล่าวถึงวัยชราให้ลูกฟังทันทีทันใด ซึ่งจะเปรียบเทียบกับ หยาดน้ำค้างที่กำลังจะหยดหยาดแล้วแตกสลายทำลายตัวเองไป/ ทั้งวัย ชราเป็นเวลาสนชยาแห่งชีวิตกำลังจะปิดม่านอวสาน คือสลายลาลับ เหมือนกับหยดน้ำค้างแตกสลายลบลหายไป/ ชีวิตมนุษย์พึงแตกดับประดุจ

-----

¹ป.ส. ศาสตรี. แปล, อสังการศาสตร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระ จันทร, 2504), หน้า 35.

หยาดน้ำค้างแตกสลาย

(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

- แต่เฉพาะพ่อนั้นอายุชั้ยขณะนี้เปรียบเสมือนว่าตกป่วยเข็นลงมากแล้ว/
ไม่นานก็จะอ้าลาจากลูกน้อยทั้งสองไปลับหาย เสมอกับวาระที่ตะวันจวน
จะตกดิน/ ด้วยเหตุชีวิตมนุษย์จึงลับเสมือนกับดวงตะวันอัสดง

(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

- อย่าได้หลงลืมซึ่งเยื่อใยไมตรีของความรักที่พ่อมิต่อลูกทั้งสองให้ลูก
เมตตาสืบเนื่องกันไป ในเยื่อใยแห่งความรักอันฝากไว้กับเวลาอายุชั้ย
ของลูกและหลานเหลนต่อไปนับกาลนาน/ ขออย่าให้ความรักความเมตตา
กรุณาในสายโลหิตนี้แห่งหายขาดสลายไปเลย

(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

- ลูกอย่าหลงลืม จงระลึกไว้อย่างดียิ่ง ถ้าหลงลืมเวลาสุริยสุราย
อย่างทิ้งขว้างเวลาไป ก็เสมอหลงลืมทั้งขว้างคุณค่าแท้ของชีวิต/ มิได้
คิดฝึกฝนสติปัญญาศึกษาเล่าเรียนรู้เขียงนักปราชญ์ ก็จะสูญค่าชีวิตเปล่าๆ
ไป/ ถึงจะเกิดใหม่อีกก็ร้อยชาติก็เสียชาติเกิด หรือประจวบกำกังก่า
เกวียนเวียนนวนมาดังกล่าวไว้ ก็จะบรรจบครบรอบเดิมโคเขลาผู้มีแอก
ชีวิตอันหนักอึ้ง ลำบากลากแอกไปนั้นก็มีเคยได้ถามตัวเองว่ามีจุดหมาย
ปลายทางอย่างไร ที่ใดแห่งหนไหนเลย ข้ายังมีนายเหนือกว่าคืออวิชชา
ความมืดบอดไร้ ไม่รู้อะไรบงการให้เป็นไป / คือโคโง้เขลาผู้ลากแอก
เกวียนแห่งชีวิตอันหนักอึ้ง นำเกวียนอุปาทานเบญจขันธ์ไปอย่างไรจุด
หมายปลายทาง ควรจะสมเพชเวทนาเป็นยิ่งนัก

(หยาดน้ำค้างฯ, 68)

- พระสุริยามีเวลาว่างมากมายเหลือเกินไม่เห็นทำอะไร วันหนึ่งๆ
ก็เอาแต่ล่องลอยอ้อยอิ่ง ซึ่งความจริงแท้แล้วพระสุริยาไม่มีเวลาว่าง
เลย / ท่านได้ปฏิบัติงานทิพย์เพื่อประโยชน์อันใหญ่ยิ่งของฤดูกาล วัน
เดือน ปี แห่งอนาคตกาลของโลกาโลกตลอดเสมอไป / ดวงตะวันไม่มี
เวลาว่างเลย แม้เพียงจำนวนอนุภาคของวินาที ทุกนาทีก็พันลือทิศซึ่งธาตุ
ไฟทิพย์มากำหนดแต่โลกาโลก ไม่มีโอกาสแม้แต่จะเกี่ยจคร้านหยุดงาน
ละทิ้งหน้าที่

(ก่อนแสงฯ, 103-4)

- เสมือนว่าเรานั้นควรจะมีความฉลาดเฉลียวหลักแหลม แต่แหก
เหลวด้วยโง้เขลาเปล่าๆ ไป / ด้วยมิได้เอาความฉลาดหลักแหลมนั้นมา
นำชีวิตวิเศษไปจากสามัญ / เรากลับเอาความเมามาย ความโง้เขลา

เบาปัญญา มาชักนำดวงชีวิตไป ที่ไหนจะได้แก่นสารงานวิเศษเล่า

(ก่อนแสงฯ, 120)

และบางครั้ง ในช่วงท้ายของเรื่อง อังคารกล่าวย้อนความเรื่องเดิมที่ได้กล่าวมาแต่ต้นเรื่องซ้ำอีกหน โดยใช้ประโยคขยายที่กล่าวถึงใจความเดิมนั้น ขึ้นต้นประโยค ดังนี้

- ที่พ่ออธิบายลูกว่า เวลาร้องไห้เนราระจะต้องพลัดพรากจากเราไปไกลลี้ลับนั้น การร้องไห้นอกจากจะบ่งถึงความเสียใจแล้ว บางครั้ง การร้องไห้ก็แสดงถึงความปีติยินดีด้วย

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

- ที่พ่ออธิบายจุดหมายในมรรคาของเวลาว่า ต้องพเนจรไปไกลลี้ลับนั้น เวลาเดินทางไปไกลลี้ลับหนักหนา ลูกเอ๋ย จนกระทั่งเสมือนว่าชีวิตของมนุษย์นี้สั้นนัก

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

หรือใช้ข้อความทำนองว่าขอเน้นซ้ำใหม่ว่า . . . , ขอสรุปให้ฟังว่า . . . , พ่อได้กล่าวแล้วว่า . . . , . . . ดังกล่าวแล้ว เป็นต้น ดังนี้

- พ่อขอเน้นซ้ำใหม่ว่า ในโลกนี้มีสมบัติทิพย์อันหาค่ามิได้อยู่มากมาย มหิมา สุดแต่เราจะมีแววตาสติปัญญาปรารถนาแสวงหาคุณค่าวิเศษสุด และยึดถือแก่นสารแท้ นำมาประดิษฐ์นฤมิตเป็นผลงานแก้วให้แวววิบสไมยได้เสมอแล

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- พ่อขอสรุปให้ฟังอีกครั้งหนึ่งว่า ถ้าจะพูดถึงน้ำค้างอย่างตาซๆ ตั้นๆ ตามความจริงสามัญในแง่วิทยาศาสตร์ เอาจริงเกินไป อันเสมอกับความที่อ้อๆ ตรงแท้ไปแล้วไซ้ริ น้ำค้างก็คืออนุภาคของไอน้ำหลายๆ ละอองมารวมกันเป็นหยาดน้ำค้าง

(หยาดน้ำค้างฯ, 58-9)

- พ่อได้กล่าวแล้วว่า น้ำค้างคือน้ำตาของเวลา เราจะเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของวิถีเคลื่อนคล้อยไปของกาลจักรอยู่ครู่หนึ่ง

(หยาดน้ำค้างฯ, 59)

- น้ำค้างเปรียบประดุจน้ำตาแห่งเวลาดังกล่าวแล้ว นับตั้งแต่วางเข้าคือ ก่อนอุษาโยคจนบุพผินหม่อมอรุณรุ่งเรื่อง คือเข้าตรู่อันสดชื่น

รันทรมด้วยอากาศบริสุทธิ์ น้ำค้างก็เสมอจะปิติ ยินดีสดชื่นอยู่อย่างน้ำตา
ของปฤชณซึ่งปิตียินดีคลอเป่าตาอยู่ อย่างกับจะถ่ายเทความปิตียินดีนั้นลง
เป็นสายธารแห่งความสุข อันควรหลากไหลอยู่เนื่องนิจ

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- ความจริงเมฆมิได้มีเวลาว่าง แต่รีบด่วนที่สุดที่จะรวมตัวกันเป็น
พลังชาตุน้ำอันมหิมา เพื่อปกป้องโลกไว้มิให้แห้งแล้งตาย เมื่อรวมเป็น
เอกภาพอยู่หลายอ้อมโลกแล้ว ก็หลั่งไหลประโยชน์สุขไปแด่สรรพชีวิต
ทั่วทั้งภาคพื้นพระธรณี มีขุนเขาอันสูงสุดด้วยจุดหมายของเมฆ ก็เพื่อแดน
ดิน หวังน้ำ และพากฟ้าอยู่ด้วยความสงบสุขอันใหญ่ยิ่ง

. . . ทั้งๆ ที่อยู่ในสภาวะล่องลอยเคลื่อนคล้อยอยู่ แต่หมู่เมฆก็มีได้
มีเวลาว่างดั่งกล่าวแล้ว เหตุเพราะก่อนเมฆนั้นรีบด่วนสมควรไปด้วยกิริยา
ที่จะตกลงไปเป็นชาตุน้ำหล่อเลี้ยงโลกโอบอ้อมห่อหุ้มโลกให้คงอยู่ซึ่งสันติสุข
เสมอไป

(ก่อนแสงฯ, 105-6)

- ต้องเน้นซ้ำความเข้าใจให้ชัดเจนอีกครั้งว่า ตัวอย่างเช่นพระ
อาทิตย์พระจันทร์ ชุนภูพาน้ำพ้ามหาสมุทรอันใหญ่ยิ่งที่ยกมาชี้แจงนี้ เพื่อ
เน้นให้เห็นพลังอุดมคติอันสูงสุดของนักปราชญ์นั้น มีท่วงทำนองลีลาการ
ใช้ชีวิตอย่างไร มีเวลาว่างหรือไม่เพียงไร เปรียบเทียบด้วยสภาวะ
แห่งธรรมชาติเพื่อสะดวกหรือง่ายต่อการเรียนรู้ เข้าใจแจ่มแจ้งเท่านั้น
เอง

(ก่อนแสงฯ, 107)

การกล่าวข้อความหรือแสดงความคิดย้ำเน้นอยู่เสมอๆ
นัยหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่า ผู้กล่าวมีความประทับใจและชื่นชมสิ่งนั้นๆ มาก
และอีกนัยหนึ่ง อาจพิจารณาได้ว่าเป็นกลวิธีของครู ผู้ซึ่งมักกล่าวข้อความ
หนึ่งๆ ย้อนหรือย้ำไปมาหลายๆ ครั้ง เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและซึมซาบสิ่งที่
ตนกำลังสอน ในเมื่ออังคารปรารถนาจะได้ฝาก "นิพนธ์กรรมแห่งดวงวิญญาณ"
ไว้แก่ลูกน้อยทั้งสองดังนี้แล้ว จึงไม่แปลกที่อังคารจะจาระโนสรรพสิ่งที่ตนดื่ม
ซบอย่างละเอียดลออและกล่าวซ้ำอยู่เสมอ เพื่อให้ปรัชญาและธรรมะได้อาบ
ซึมในดวงใจของลูกน้อยและรวมทั้งดวงใจของมวลมนุษย์ด้วย

งานร้อยแก้วจำนวน 4 เรื่องของอังคารนี้ มีคุณลักษณะ
เป็นวรรณคดีประเภทคำสอน คือมุ่งสั่งสอนให้มนุษย์ประจักษ์ในคุณประโยชน์
ของธรรมชาติ บริภาษมนุษย์ว่า ยังหลงอยู่ในอวิชชา และชี้ให้เห็นว่า สรรพ

สิ่งในโลกไม่เที่ยงแท้ ทั้งนี้ โดยมีได้ผูกเรื่องให้ดำเนินไปอย่างนิทาน ซึ่งมีลีลาการเล่าเรื่องเฉพาะแบบ งานร้อยแก้วประเภทคำสอนทั้ง 4 เรื่องนี้ แม้จะมีตัวละคร แต่ตัวละครนั้นมีขึ้นเพื่อมีบทบาทสั่งสอนโดยตรง อันได้แก่ "พ่อ" ในเรื่องหยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า และ "ชีวิตอันกระจัด" ในเรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก นอกจากนี้ อังคารยังได้ใช้กลวิธีการสาธก การตั้งคำถาม และการกล่าวเนื้อความซ้ำซ้อน ซึ่งเป็นกลวิธีที่นิยมใช้ในวรรณคดีประเภทคำสอนมาสื่อแก่นเรื่องอย่างสอดคล้องกลมกลืน

ข. ร้อยแก้วประเภทนิทาน

ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร จำนวน 23 เรื่องวิเคราะห์ได้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แก่นเรื่อง
2. ตัวละคร
3. กลวิธีการดำเนินเรื่อง

1. แก่นเรื่อง

งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารมีแก่นเรื่องเกี่ยวกับ อวิชาของมนุษย์, คุณค่าของธรรมชาติ, อนิจจังของชีวิต และความรักระหว่างแม่กับลูก ตามลำดับ

1.1 อวิชาของมนุษย์ ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร จำนวน 17 เรื่องมุ่งแสดงถึงอวิชาของมนุษย์ ส่วนหนึ่งมีลักษณะแสดงแนวคิดใหญ่ๆ เกี่ยวกับสันดานอันชั่วร้ายเลวทรามของมนุษย์โดยรวมๆ และอีกส่วนหนึ่งกล่าวถึงอวิชาของมนุษย์อย่างเจาะจง

อังคารบริภาษมนุษย์ว่า มนุษย์มีแต่ความโง่เขลาเมาเมาและมีสันดานร้ายกาจ ในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว อังคารประเมินค่ามนุษย์โดยสื่อผ่านคำพูดของสายรุ้งว่า "มนุษย์คือสัตว์ดุร้ายชนิดหนึ่ง โหดเหี้ยมและเห็นแก่ตัวที่สุด" (น้ำตาฯ, 113) มนุษย์สามารถ "ฆ่ากินและกอบโกยสรรพสิ่งทั้งสกลโลก ถ้าเหาะเหิรเดินอากาศได้ด้วยอิทธิฤทธิ์ มันจะปล้นดวงดาวอื่นเสียด้วยซ้ำไป" (น้ำตาฯ, 115) อังคารเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญาเฉียบแหลม แต่มักใช้ "ภูมิปัญญาผิดทาง" ซึ่งทำให้ "เกิดโทษใหญ่หลวงกลายเป็นสัญลักษณ์สีดำอำมหิตของเขี้ยวเล็บและพิษสงมากกว่าอสรพิษร้ายแรงรวมกันทั้งโลก" (น้ำตาฯ, 113) ในเรื่องกาลจักร อังคารชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉานที่มีสันดานแห่งการทำลายล้าง ด้วยการสร้าง

จินตภาพว่า "หอยตากและหมู่นอนร้านจุลินทรีย์ตีบคลานไปถึงทางช้างเผือก กำลังแทะกินดวงดาวในสุริยะจักรวาลอื่น" (กาลจักร, 36-37) และในเรื่อง ความฝันของเทือกผาหลวง อังคารสร้างจินตภาพของ "สัตว์เลื้อยคลานรูปประหลาด" ให้ "ละเมอดั้นรบนิน้าหลังขึ้นไปถึงอวกาศอิสระเสรี แอบฟังภาษาของสรวงสวรรค์ แต่ไม่เข้าใจอะไรเลย กลับหนักอึ้ง ตกต่ำลงมาได้ซูลีดินเนาเปื่อยเป็นอาจมไป . . . หิวโหยตะกละกลืนกินความโง่เขลาเมามาย จนสลักกลบไปในความมืดมนอนชกาล" (ความฝัน, 71) เพื่อสื่อแก่นเรื่องนี้เช่นกัน

ในเรื่อง แหวตาของเวลา อังคารกำหนดให้ "ชาวป่าดึกดำบรรพ์" สืบทอดบาปกลอุบายของแมงมุม ซึ่งได้แก่ การ "ประจงถักรูนานาบุปผชาติเบิกบานแย้มไว้กลางใย กระทั่งราชินีแห่งแมลงปีกสีทอง และผีเสื้องามทั้งหลายต่างหลงไหล บินมาติดใยตายมากมาย" (แหวตา, 45) คือสันดานการหลอกลวงมาเป็นโคตรตระกูลของมนุษย์ทุกวันนี้ เช่นเดียวกับเรื่อง ราคาของเขี้ยวเล็บ อังคารประณามว่า มนุษย์รักษาสันดานอันหยาบช้ามาเนิ่นนานและไม่ยอมละทิ้งเป็นอันขาด โดยผ่านคำประกาศของสิ่งมีชีวิตร้ายในตอนท้ายเรื่องว่า "บ่อเกิดแห่งเขี้ยวเล็บ คือสันดานเดิมอันเราทนุถนอมไว้เป็นสมบัติพิเศษซึ่งเจ้าไม่อาจซื้อหรือแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งใดๆ เราไม่ยอมละทิ้งสันดานเดิมเป็นอันขาด ตราบชั่วกาลนิรันดร์" (ราคา, 59)

จะเห็นได้ว่า ร้อยแก้วจำนวน 5 เรื่องนี้มุ่งบริภาษความโง่เขลาเมามายและสันดานอันร้ายกาจหยาบช้าของมนุษย์โดยรวมๆ มิได้แสดงตัวอย่างของการหลอกลวงฉ้อฉลและโกงกินอย่างชัดเจน

ร้อยแก้วอีก 12 เรื่อง อังคารบริภาษมนุษย์ โดยแสดงตัวอย่างชัดเจนว่า มนุษย์มีความเลวร้ายในเรื่องใดและอย่างไร

เรื่อง สุนัขเนา บริภาษสถาบันศาสนาว่า พระสงฆ์ไม่ได้ดีไปกว่าปุถุชน คือสามารถฆ่าสุนัขที่แอบกินไข่ไก่ของวัดไปหนึ่งฟอง

เรื่อง ตุลาการ บริภาษมนุษย์ว่ามีสันดานหยิ่งยโสและชอบอวดแสดงชั้นวรรณะเพื่อข่มขู่ผู้อื่น

เรื่อง ชมรมนยาธิ บริภาษมนุษย์ว่ามีสันดานประจบสอพลอและคอร์ปชั่นเหมือนตัวนยาธิที่ขยายแพร่พันธุ์เพื่อสูบเลือดในตับไตไส้พุง

เรื่อง ชมรมสวะปฏิภูม บริภาษมนุษย์เรื่องการหลงยึดติดวัตถุภายนอก เช่น โทรทัศน์ รถยนต์ เครื่องปรับอากาศ ตึกกรมบ้านช่อง รสนิยมการแต่งกาย เป็นต้น

เรื่องนิมิตในสายรุ้ง ปริภาษมนุษย์ เรื่องการไม่รักษา
 ธรรมชาติ ตลอดจนเรื่องสันดานบ้าคลั่งของมนุษย์

เรื่องปริศนาในปัญญาของมนุษย์ ปริภาษมนุษย์ เรื่อง
 การบ้าคลั่งวิทยาศาสตร์และความไม่รักธรรมชาติ

เรื่องสินค้าอาหารวิเศษ ปริภาษสันดานของคนไทยที่
 นิยมบ้าเห่อตามชาติตะวันตก

เรื่องคุณหญิงหอยกับคุณนายหอย เพื่อสนทนากัน ปริภาษ
สันดานมนุษย์ เรื่องการนิทาว่าร้าย ความทะเยอทะยานและการชิงดีชิงเด่นกัน

เรื่องวาระสุดท้ายของพระราชครูบุโรหิต ปริภาษสันดาน
มนุษย์ เรื่องความโลภ ตะกละตะกลาม เหมือนชุกในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก
 และสันดานใช้ลมปากหวานล่อมให้ผู้ด้อยโอกาสกว่าตนหลงเชื่อหรือเห็นดีเห็น
 งามตามความคิดของตน

เรื่องหิ้งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน ปริภาษนิสัยเย่อ
หยิ่งอวดดีและไม่เจียมตัวของมนุษย์

เรื่องกะลาใบใหญ่แห่งสังคมขยะปฏิกุล ปริภาษความ
ทรนงหลงตัวของมนุษย์

เรื่องปอดไทยแลนเล็งเครื่องและปอดมะเร็งสยาม
(อย่าทะเลาะกัน) ปริภาษความเสื่อมทรามของสังคมไทยว่า คนไทยไม่มีสำนึก
แห่งความเป็นชาติเสียแล้ว

1.2 คุณค่าของธรรมชาติ ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร
 จำนวน 1 เรื่องคือ เรื่องงู มุ่งแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติอย่างชัดเจน
 อังคารเขียนเรื่องงู เพื่อแสดงให้เห็นและร่วม
 ตระหนักถึงคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ด้วยการสร้างจินตนาการให้เห็น
 ชาติความอ่อนโยนแห่งนฤกุลดามาลย์ทั้งมวลที่มีต่องู หึงชราอายุแปดสิบ
 เศษ เหล่านฤกุลดามาลย์อันได้แก่เถาวัลย์ ผักบึ้ง มะละกอ ต่างเรียก
 ร้องให้นางเก็บผลผลิตของตนไปปรุงเป็นอาหารยังชีพ "แรงไอสถ" บาง
 อย่างในผลผลิตของนิชนันธุ์เหล่านี้มีผลทำให้งู "รื่นอารมณ์ชุ่มชื่นในแสงรุ่ง
 ตะวันทั้งเจ็ดสี" และเมื่อตื่นแต่เช้า งูจะได้ "หายใจอากาศสดบริสุทธิ์ไว้
 ต้อนรับบูชาเทพเจ้า อ่อนไ้จะประทานปิตินัยมาให้งู" (งู, 104) นอก
 จากนี้ ผักบึ้งยังได้เรียกร้องให้งู "ช่วยดีพ้องร้องปาวไปด้วยว่า ผักบึ้งเป็น
 ไอสถวิเศษ กินแล้วช่วยให้สายตาดีขึ้นมาด้วย" (งู, 105) ข้อความนี้ฟังดู
 เหมือนเป็นเรื่องสามัญ เพราะทราบกันดีว่าผักบึ้งมีแร่ธาตุช่วยเสริมสมรรถภาพ
 แก่สายตา แต่เมื่อนิจินในเชิงวรรณกรรม จะพบว่าอังคารซ่อนนัยของความรู้

แจ้งในสังขารมไว้ในคำ "สายตา" หรือ "แววตา" อยู่เสมอ ซึ่งจะได้กล่าวละเอียดในบทที่ 3 ต่อไป กล่าวเฉพาะในเรื่องนี้ อังคารได้บรรยายเกี่ยวกับ "สายตา" ไว้ก่อนหน้านี้อีกหนึ่ง คือครั้งที่บรรยายลักษณะกายภาพของหญิงชราในตอนต้นเรื่องว่า "เว้นแต่แววตายังวาว แต่ก็ราวกะเวลาโพล้เพล้" แม้ว่าหญิงชราผู้นี้จะแก่หง่อมมากแล้ว เพราะสายตานาง "ราวกะเวลาโพล้เพล้" คือฝ้าฟาง แต่ในความเป็นจริง นางเป็นผู้เห็นแจ้งในสิ่งที่ผู้อื่นไม่อาจเห็น ดังนั้น ผักหญ้าทั้งมวลจึงเลือกที่จะหยุดอยู่กับนาง และเลือกนางเป็นตัวแทนในการ "ตีฆ้องร้องป่าว" คือแพร่กระจายสรรณคุณความดีของธรรมชาติทั้งหมดนี้แสดงแก่นเรื่องอย่างชัดเจนว่า ธรรมชาติมีทั้งคุณประโยชน์ที่ให้ผลผลิตเป็นอาหารยังชีพ และคุณค่าที่ทำให้มนุษย์มี "สายตา" ดีขึ้นด้วย คือมีความเห็นแจ้ง เลิกหลงมัวเมาในโลกวัตถุ และรู้จักใกล้ชิดธรรมชาติมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1.3 อนิจจังของชีวิต ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกลางความเป็นไป และ เสียงของวิญญาณ มีแก่นเรื่องคือ มุ่งแสดงอนิจจังของชีวิต

ในเรื่องกลางความเป็นไป อังคารแสดงให้เห็นว่า สรรพชีวิตในโลกนี้เป็นอนิจจัง การที่คางคกสาวหลงรูปโฉมโนมพรรณของตน และคางคกหนุ่มเฝ้าหลงไหลความงามของนางจนเผลอ อังคารกล่าวว่าเป็น "ความมัวเมาหลงผิด" หรือ "ความโง่เขลาเบาปัญญาอันมืดมิด" (กลางความเป็นไปฯ, 67-68) เพราะในท้ายที่สุด คางคกสาวตัวนั้นได้ "ถูกงูหลามกลืนกินอย่างช่วยอะไรไม่ได้เลย" (กลางความเป็นไปฯ, 68) และคางคกหนุ่มตัวนั้น "ก็กลายเป็นคางคกแก่ๆ ที่ดูเต็มไปด้วยเรื่องราวของชีวิต" (กลางความเป็นไปฯ, 68) เมื่อคางคกหนุ่มสิ้นอายุขัย "สายน้ำไหลพาเอาซากคางคกตายล่องลอยถึงวังวนใกล้เข็มผาสสูง" (กลางความเป็นไปฯ, 68) จินตภาพนี้ยังแสดงให้เห็นอนิจจังของชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง "สายน้ำไหล" แสดงนัยของการเคลื่อนไปไม่หยุดนิ่ง และ "วังวน" แสดงนัยของการไหลวนอย่างไม่มีทางออก ภาพของซากคางคกล่องลอยตามสายน้ำมาถึงวังวน จึงแสดงให้เห็นว่า สรรพชีวิตในโลกนี้เปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน และยังติดข้องอยู่ในความมืดบอดวนเวียนเป็นวัฏสังสารไม่สิ้นสุด

ส่วนเรื่องเสียงของวิญญาณ อังคารได้แสดงพลังจินตนาการอันกว้างไกลด้วยการสร้างภาพของสุริยจักรวาลแตกดับ "ซากกาการยธรรมของหมู่มนุษย์ศิวิไลซ์ยุคสุดท้ายกลายเป็นฟอสซิลหินผา ระเกะระกะเป็นป่าช้าของอารยธรรมที่หมดสิ้นไปจากโลก" (เสียงของวิญญาณ, 75)

จินตภาพนั้นนับได้ว่าแสดงอนิจจังของโลกและจักรวาลอย่างดีที่สุดทีเดียว นอกจากนี้ อังคารได้กำหนดให้สุภชากตนหนึ่ง ซึ่งฝังจมใต้หินผาร้าให้ใต้ถ้ำเทพเจ้าว่า ตนมีความผิดใด เทพเจ้าตอบว่า "เจ้าผิดผิดเดียวที่เกิดเป็นมนุษย์ และครั้งนั้นอารยธรรมทั้งหลายถึงกาลแตกดับทำลายโดยอำนาจกำหนดกฎกรรมของ กาลจักร" (เสียงของวิญญาณ, 76) "อำนาจกรรมของกาลจักร" ก็คือสิ่งที่ อังคารกล่าวซ้ำด้วยน้ำเสียงปลงสังเวชในตอนท้ายเรื่องว่าคือ "ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน" (เสียงของวิญญาณ, 77) นั่นเอง

1.4 ความรักระหว่างแม่กับลูก ร้อยแก้วประเภทนิทาน ของอังคารจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่เรื่อง พลับพลึง นกนางแอ่น และ น้านมสีแดง มีแก่นเรื่องคือ แสดงคุณค่าแห่งความรักของแม่ที่มีต่อลูก และความรักของลูกที่มีต่อแม่

ในเรื่อง พลับพลึง อังคารกำหนดให้ไฟป่าเผาไหม้ต้นไม้ต้นหญ้าจนสิ้นป่าดงพงไพร ยกเว้นพลับพลึงกอเดียวไว้กลางเพลิง ด้วยเหตุผลว่า แต่ชาติปางหลังนั้น พลับพลึงเคยเป็นมารดาของตน ไฟป่ายอมดับตัวเอง "เป็นถ่านเถ้าธุลีเสียดีกว่าจะเป็นเปลวไฟไหม้สิ่งที่รัก" และเขา "จะพูดไปจนปลายลิ้นเป็นป้าช้าฝังหัวใจเอง" (พลับพลึงฯ, 44) นับเป็นการประกาศคุณค่าแห่งความรักของลูกที่มีต่อแม่อย่างยิ่งใหญ่ ตามปกติ "ไฟป่า" มีอำนาจแห่งการเผาผลาญทำลาย แต่อีกนัยหนึ่ง แสดงความหมายแห่งพลังและความร้อนแรง นอกจากนี้ ดอก "พลับพลึง" เป็นดอกไม้ที่มีสีขาว ซึ่งมีนัยของความบริสุทธิ์ ความอ่อนโยน ความน่าทะนุถนอม จินตภาพของ "พลับพลึง กอเดียวในกลางเพลิง" ซึ่งมีถูกเผาไหม้จึงแสดงพลังความรักอันมีต่อสิ่งที่รักอย่างร้อนแรง ยิ่งไปกว่านี้ การตั้งปณิธานว่า "จะพูดไปจนปลายลิ้นเป็นป้าช้าฝังหัวใจเอง" ได้แสดงความมุ่งมั่นที่จะประกาศคุณค่าแห่งความรักนี้ไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

อังคารแสดงคุณค่าแห่งความรักของแม่ที่มีต่อลูกไว้ อย่างลึกซึ้งกินใจในเรื่อง นกนางแอ่น แม่แม่นกนางแอ่นได้ตกจมหายใต้ทะเลลึกในวันสลาตันรุนแรง นางยังสู้สุดส่าห์ "ฝากวิญญาณแห่งความรักห่วงหาอาลัยเกิดในฝายหอยน้อยกระจิริด" ยอมเสียสละตัวเองเป็นเหยื่อมาป้อนลูกของตน แม่แม่นกนางแอ่นกล่าวว่า "ลูกรัก เราไม่รู้จะกำหนดคุณค่าอันลึกซึ้งของความรักได้อย่างไร" (นกนางแอ่น, 55) เช่นเดียวกับเรื่อง น้านมสีแดง แม่หมาป่าเมื่อตนติดกับเหล็กของพรานไพรใจจรรจในคืนหนึ่งที่ออกหาเหยื่อ นางตัดสินใจกัดขาตัวเองจนเข้าขาด วิ่งกลับมาหาลูกน้อยทั้งสาม ยอมอุทิศร่างของตนเองเป็นเหยื่อป้อนลูกแทน "ลูกเอ๋ย นี่แหละน้านมมือสุดท้าย ที่แม่สะสมทะนุ

ถนอมไว้ทั้งชีวิต บัดนี้ถึงเวลาแล้ว แม่ปรารถนาให้ลูกดื่มสิ้นทั้งหัวใจ" (น้ำนมฯ, 109-110) แม่กนกนางแอ่นและแม่หมาป่าแม้จะเป็นเพียงสัตว์เดรัจฉาน แต่ยังรู้คุณค่าแห่งความรักเช่นนี้ จินตภาพของแม่กนกนางแอ่นและแม่หมาป่าจึงเป็นจินตภาพอันยิ่งใหญ่ที่แสดงอำนาจแห่งความรักของแม่ที่มีต่อลูก

2. ตัวละคร

ตัวละครในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร มีทั้งสัตว์, พืช, เทวดา, สิ่งที่ไม่มีตัวตนหรือนามธรรมเช่น เวลา, สิ่งปฏิภูล เช่นก้อนอุจจาระ ปอด กะลา สวะปฏิภูล เป็นต้น มนุษย์อวกาศ และคนในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งปรากฏอยู่เพียงเรื่องเดียวคือ ญา ยกเว้นตัวละคร "ญา" ตัวนี้แล้ว ทั้งหมดถูกสมมุติขึ้นให้ทำกิจวิธการอย่างคน และยังมีเนื้อเรื่องเล่าประกอบอีกด้วย เรียกว่า "เรื่องอิงแนวเทียบ" (allegory) คือเป็นเรื่องราวที่แสดงวัตถุและบุคคลให้มีความหมายในเรื่องเล่า ในเวลาเดียวกันก็ให้มีความหมายสื่อเฉพาะถึงสิ่งที่อยู่นอกจากการเล่านั้นด้วย¹ โดยนัยนี้ ตัวละครที่ถูกสร้างให้มีลักษณะเรื่องอิงแนวเทียบนี้ก็นับเป็นสัญลักษณ์ คือการกำหนดรูปธรรมเป็นเครื่องแทนนามธรรมในงานประพันธ์ด้วย เพราะตัวละครในลักษณะเรื่องอิงแนวเทียบมักเป็นบุคคลาธิษฐานของลักษณะทางนามธรรม² ตัวอย่างเช่น เรื่องพระยาวิสวดีมารพญพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระปฐมสมโพธิกถา ก็คือการกำหนดให้พระยาวิสวดีมารแทนกิเลสภามั่นเอง

เพราะฉะนั้น ตัวละครในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของ อังคารจึงนับเป็นสัญลักษณ์ด้วย และที่น่าสนใจคือ ตัวละครเหล่านี้สามารถจัดแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ตัวละครฝ่ายดี และตัวละครฝ่ายเลว ตัวละครฝ่ายดีมักปรากฏในรูปของปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่นดวงดาว สายรุ้ง สายลม ปุยเมฆ น้ำค้าง ชลิตราย และพืช ซึ่งได้แก่ เหล่าพฤกษาลดามาลย์ ส่วนตัวละครฝ่ายเลว มักปรากฏในรูปของสัตว์ชั้นต่ำ และมีนัยแห่งความชั่วร้าย ความหลงตระหนง เช่นหนอน จุลินทรีย์ งู คางคก หอย หิ่งห้อย และสิ่งปฏิภูลเช่น ก้อนอุจจาระ กะลา สวะปฏิภูล จะเห็นได้ว่า ธรรมชาติกับพืชถูกกำหนดให้แทนความดีงาม ความมีคุณธรรม ส่วนสัตว์กับสิ่งปฏิภูลถูกกำหนดให้แทนความชั่วร้ายและอวิชชา นับได้ว่าอังคารสร้างตัวละครอย่างสอดคล้องกับแก่นเรื่อง

¹ดวงมน จิตรจันงค์, สุนทรียภาพในภาษาไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2527), หน้า 176.

²เรื่องเดียวกัน.

คือ การมุ่งแสดงคุณค่าของธรรมชาติและ การบริการขอวิชาของมนุษย์

ลักษณะนิสัยและบทบาทของตัวละครที่ปรากฏในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ตัวละครฝ่ายดี

2.2 ตัวละครฝ่ายเลว

2.1 **ตัวละครฝ่ายดี** ตัวละครฝ่ายดีในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร เป็นตัวละครที่มีบทบาทแสดงคุณธรรมอันดีงาม มักปรากฏในรูปของปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่น ดวงดาว สายรุ้ง สายลม ปุยเมฆ ภูผา ทราย หยาดน้ำค้าง หินผา เป็นต้น ในรูปของพืชเช่น นล็บปลิง ห่อมหญ้า เหล่านฤทศาลตามาลัย และในรูปของสัตว์ 2 จำพวกคือ นกนางแอ่นและหมาป่า นอกจากนี้ ยังปรากฏในรูปของเทพเจ้าหรือรุกขเทวดา อสุภชากหญิงชรา และในรูปของนามธรรมคือเวลา ทั้งหมดนี้สามารถจำแนกตามบทบาทของตัวละครออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

2.1.1 **ตัวแทนของความดีงาม** ตัวละครกลุ่มนี้เป็นตัวละครที่สั่งสมคุณความดีมาช้านาน รักความสันติสุข มีบทบาทเฝ้ามองพฤติกรรมอันอวิชาของมนุษย์บ้าง แสดงคุณธรรมอันดีงามของตนบ้าง และป่าวร้องคุณค่าของธรรมชาติให้มนุษย์ได้ตระหนักรู้บ้าง วิเคราะห์ตามกลุ่มย่อยๆ ได้คือ

1) **เทพเจ้า** เทพเจ้าปรากฏในเรื่องเสียงของวิญญาณ กลางความเป็นไป และน่านมสีแดง มีฐานะเป็นเพียงตัวประกอบของเรื่อง แต่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้เฝ้ามองและหยั่งรู้ความเป็นไปของสรรพสิ่งในโลก ในเรื่องเทพเจ้า มีอำนาจที่จะประทานครวดวงวิญญาณแก่สรรพสิ่งทั้งหลาย ทำให้เหล่านฤทศาลตามาลัยสามารถรู้สึกระลึกและหลุดจาได้ ในเรื่องเสียงของวิญญาณ เทพเจ้าเป็นผู้ตอบคำถามของอสุภชากตนหนึ่งอย่างผู้ที่ประจักษ์รู้เรื่องราวแต่หนหลังของทุกๆ สิ่ง ดังนี้

"อสุภชากหนึ่งซึ่งกลายเป็นฟอสซิลหินสีทองพลิกกายรำให้ นีนวจาถามเทพเจ้าว่า มีความผิดสิ่งใด จึงกลายเป็นหินผาอยู่ชั่วนาตาปี จะได้ขอโทษขอโหลสิกรรมต่อสกลจักรวาล เทพเจ้าโอบเอียงจากอุเบกษาญาณอัดอั้นตันใจจนน้ำตาไหลว่า ความจริงเจ้าผิดนิดเดียวที่เกิดเป็นมนุษย์"

(เสียงของวิญญาณ, 76)

ส่วนในเรื่องกลางความเป็นไป และน้ำนมสีแดง เทพเจ้ามีบทบาทเหมือนกัน คือเป็นประจักษ์นยานของความเป็นไปทั้งด้านวิชาของมนุษย์และคุณความดี ของแม่ลูกหมาป่า เมื่อสายน้ำไหลพาเอาซากคางคกตายล่องลอยถึงวังวนใกล้ เจ็อมผาสุง รุกขเทพซึ่งสิงสถิต ณ ร่มไม้ไทรใหญ่มองวังวนกระแสน้ำ จำฝัง ว่า "เออ ลำธารเล็กๆ นี้นอน เต็มไปด้วยเรื่องราวไม่รู้จบสิ้น" (กลาง ความเป็นไป, 68) และเมื่อลูกหมาป่าทั้งสามตัวสิ้นอายุขัย ตาย ณ ชะง่อน เจ็อมผาป่าชฎีหรือรัฐฎีกาลัย รุกขเทพเจ้าป่าก็ "เล็งเห็นรู้แจ้งสิ้น ด้วยกำลัง ญาณวิเศษ ก่อนจะเอนกายทิพย์ลงสนิทินทราลัย ทรงสมเพชเวทนาเป็นที่ยั้ง หนึ่งประมวลความรู้สึกสังเวช ห้วนไหว ละลายฝากไว้ในขวงหยาดน้ำค้างเป็น อย่างสื่อสัญลักษณ์พิเศษ ซิมหายบอกเล่าให้ทุกเม็ดดรุณีทรายดินฝัง" (น้ำนมฯ, 112)

สังเกตได้ว่า เทพเจ้านอกจากจะเป็น ผู้มีญาณวิเศษ อันสามารถเล็งเห็นรู้แจ้งความเป็นไปในสกลจักรวาล ยังเป็นผู้ มีผัสสะ คือสามารถรู้สึกห้วนไหวหรือสมเพชเวทนาไปกับชะตากรรมของสรรพ สิ่งในโลก เทพเจ้าในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารไม่มีบทบาทใน การทำโทษมนุษย์หรือตัวละครที่มีพฤติกรรมอันسامานย์ ลักษณะเช่นนี้ของเทพ เจ้ามีปรากฏในงานนิทานชาดกหลายเรื่อง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3

2) ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตัวละครที่ ปรากฏในรูปของปรากฏการณ์ธรรมชาติได้แก่ ดวงดาว สายรุ้ง สายลม พายุ เมฆ และชฎีทราย

ตามคติความเชื่อของคนทั่วไป ดวง ดาวเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณของคนที่ทำความดี ดังเช่นเรื่องงูา เมื่อหญิง ชรา ตัวเอกของเรื่องถูกงูร้ายกัดตาย วิญญาณของหญิงชราได้ไปปรากฏบน "ดวงดาวหนึ่งระยับระย้าอยู่ในห้วงสวรรค์อันบริสุทธิ์" (งูา, 107) นอกจากนี้ อังคารได้ใช้ดวงดาวเป็นตัวละครที่มีบทบาทเด่นในเรื่องกาลจักร แววตา ของเวลา และน้ำตาจากดวงดาว โดยมีฐานะเป็นตัวแทนของวิญญาณแห่ง ความดั่งงามเช่นกัน ในเรื่องกาลจักร เมื่อดวงดาวถูกหนอนร้านคืบคลานไป แทะกิน ก็รำให้รำพันกับ "เวลา" ว่า "เราเจ็บปวดทรมานอยู่นานนับด้วย กับปีกัลป์ ท่านเพิ่งมาถึง ไฉนจึงล่าช้าเหลือเกิน เห็นไหม หมู่หนอนร้านอัน นำชยะแซยคืบคลานทะเทกินดวงดาวพุนรุนไปหมดแล้ว มันกำลังบินจะไปกิน เดือนและดาวในสุริยะจักรวาลอื่น ท่านยังโอ้อ่อยอยู่อีกหรือ ไฉนไม่รีบประหาร ความกักขฬะนั้นให้สิ้นเสรีจเด็ดขาด" (กาลจักร, 37) จะเห็นได้ว่าการที่ ดวงดาวถูกหนอนร้านทะเทกินนั้นเปรียบเสมือนโลกและจักรวาลหมดสิ้นซึ่งตัว

แทนของความตึงามเสียแล้ว และเป็นกลางร้ายของการเกิดโลกาวินาศขึ้น นอกจากนี้ ดวงดาวยังมีบทบาทคล้ายเทพเจ้า คือเป็นผู้เฝ้ามองพฤติกรรมของสรรพสิ่ง ในเรื่องแวนตาของเวลา อังคารกำหนดให้เวลาชี้ให้ดวงดาวมองพฤติกรรมของแมงมุมและเล่าเรื่องของ "ชาวป่าเถื่อนดึกดำบรรพ์" ที่เก็บเอาอบายของแมงมุมไปใช้ให้ฟังโดยตลอด การกำหนดให้เวลาพูดกับดวงดาว เช่นนี้ สื่อให้เห็นว่าอังคารปรารถนาจะให้คนดีทั้งมวล รู้สึกเศร้าสลดกับการกระทำอันเลวร้ายของมนุษย์ และในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว ดวงดาวเฝ้ามองพฤติกรรมอันป่าเถื่อนของมนุษย์ด้วยความรู้สึกเห็นอกเห็นใจสรรพนสัตว์ที่ต้องประสบหัตถ์ภัยจากน้ำมือของมนุษย์

ส่วนสายรุ้ง สายลม ปุยเมฆและตุลิตรายปรากฏในฐานะตัวประกอบของเรื่องนกนางแอ่น และน้ำตาจากดวงดาว มีลักษณะของผู้มีจิตใจงดงาม และมีบทบาทพูดคุยกับตัวละครเอกในเรื่อง เช่น พูดคุยกับลูกนกนางแอ่นในเรื่องนกนางแอ่น และพูดคุยกับหย่อมหญ้าในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว ในเรื่องนกนางแอ่น สายรุ้งและสายลมเป็นผู้ตอบคำถามแก่ลูกนกนางแอ่น เมื่อลูกนกถามหาแม่ของตน และในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว "ตุลิตรายเก่าๆ กระจิริด" กล่าวประณามมนุษย์ว่าเป็นพวกที่ "มัวเมาบ้าคลั่งวิทยาศาสตร์" จนทำให้ "โลกเกิดการวิปริตจากพิษสงรังสีเพลิงร้าย" (น้ำตาฯ, 112) เช่นเดียวกับสายรุ้งและปุยเมฆได้กล่าวถึงมนุษย์ด้วยน้ำเสียงเกลียดชังว่า "มนุษย์คือสัตว์ร้ายชนิดหนึ่ง โหดเหี้ยมและเห็นแก่ตัวที่สุด" (น้ำตาฯ, 113) ตัวละครกลุ่มนี้สอดคล้องกับทัศนคติของอังคารที่มีต่อธรรมชาติว่า ธรรมชาติมีแต่ความงดงาม ความตึงาม และคุณค่าอันใหญ่หลวง

3) **พืช** ตัวละครของอังคารที่เป็นพืชได้แก่ พลับพลึง หย่อมหญ้า และเหล่าพฤกษาลดามาลย์ ซึ่งล้วนเป็นดอกไม้หรือพืชพันธุ์ที่มีขนาดเล็ก บอบบาง พลับพลึงในเรื่องพลับพลึง เป็นตัวละครที่ถูกกล่าวถึงว่ามีฐานะเป็นมารดาของไผ่ป่า ไม่มีบทบาทสำคัญแต่ประการใด หย่อมหญ้า ในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว มีบทบาทกล่าวเตือนให้ตราให้รู้จักวิธีป้องกันภัยจากหนอนร่านตัวหนึ่งและอธิบายให้ตราฟังว่า พิษสงของมนุษย์นั้นร้ายกาจเพียงใด ส่วนเหล่าพฤกษาลดามาลย์อันได้แก่ เถาต่ำลิ่ง ผักบุง มะละกอในเรื่องหญ้า ได้แสดงธาตุแห่งความอ่อนโยนและจิตใจเปี่ยมเมตตา โดยต่างเรียกร้องให้หญ้า หลิงชราตัวละครเอกของเรื่อง เก็บผลผลิตของตนด้วยวาจาไพเราะหวานหูว่า "หญ้าเก็บฉันท่อนเถอะ" ตัวละครกลุ่มนี้แสดงให้เห็นว่า อังคารตระหนักในคุณค่าของโลกธรรมชาติ ไม่เว้นแม้แต่สิ่งเล็กกระจิริดอย่างพืชผักหญ้า ซึ่งไม่มีค่าอะไรในสายตาของคนทั่วไป

4) **สัตว์** ตัวละครประเภทสัตว์ที่แสดง ความดีงามมี 2 ตัวคือ นกนางแอ่นและหมาป่า โดยเฉพาะแม่นกนางแอ่นและ แม่หมาป่า ทั้งสองมีความรักต่อลูกน้อยอย่างใหญ่หลวง สามารถเสียสละตัวเองเป็นอาหารแก่ลูกน้อย เป็นที่น่าสังเกตุว่าหมาป่าโดยทั่วไปมักมีนิสัยของความเจ้าเล่ห์ เห็นมโหฬาร แต่หมาป่าในเรื่องน้ำนมสีแดงกลับแสดงคุณธรรมอันยิ่งใหญ่อย่างน่าประทับใจ การกำหนดให้สัตว์เดรัจฉานทั้งสองจำพวกนี้แสดง ความดีงามจึงเปรียบเสมือนอุทาหรณ์สอนมนุษย์ให้ตระหนักรู้ว่า สัตว์เดรัจฉาน ยังรู้จักแสดงคุณงามความดีเช่นนี้ มนุษย์แล้วจะไม่เห็นแจ้งในความรักเช่นสัตว์ ทั้งสองเชียวหรือ

2.1.2 ตัวแทนอังกคาร กัลยาณพจน์ ในงานประพันธ์

เชิงวรรณศิลป์ ผู้แต่งอาจแสดงตัวตนอย่างชัดเจน โดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นผู้เล่าเรื่อง หรือปรากฏเป็นผู้เล่าเรื่องที่หยั่งรู้เรื่องและจิตใจ ของตัวละครตัวอื่นๆ อย่างแจ่มแจ้ง และอาจแสดงตัวตนผ่านตัวละครบางตัวในเรื่อง โดยกำหนดให้ตัวละครตัวนั้นๆ แสดงบุคลิก ความคิด ความรู้สึกของตน ตัวละครประเภทนี้ถือเป็นตัวแทนผู้แต่ง

งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังกคารมีตัวละครกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะนิสัย บุคลิก ตลอดจนความคิด ความรู้สึกซึ่งคล้ายกับ ตัวอังกคารเอง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า อังกคารได้แสดงตนผ่านตัวละครเหล่านี้ไม่ มากก็น้อย ตัวละครกลุ่มนี้ได้แก่ เวลา ในเรื่องกาลจักร และ แววตาของ เวลา ไฟป่า ในเรื่องพลับพลึง หยาดน้ำค้าง ในเรื่องนิมิตในสายรุ้ง หินผา ในเรื่องความฝันของเทือกผาหลวง อสุกซาก ในเรื่องเสียงของวิญญาณ ภูเขา ในเรื่องภูเขา เห็ดรา ในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว และดวงวิญญาณ ในเรื่อง ชมรมพยาธิและชมรมสวะปฏิภูล

1) **เวลา** ในเรื่องกาลจักร มีบทบาท ประหารหนอร้านให้ละเอียดเป็นผงคลี และมีหน้าที่พิทักษ์ทิวาราตรี แม้ว่า สรรพสิ่งจะหลับสนิทแล้วก็ตาม ด้วยกลัวว่าหนอร้านจะคืบคลานมาทำลาย "ดวงดาว" ซึ่งเป็นวิญญาณของคนดีทั้งหลายอีก ส่วนในเรื่องแววตาของ เวลา เวลาเป็นผู้ชี้ให้ "ดวงดาว" มองพฤติกรรมของแมงมุมและเล่าพฤติกรรมของ "ชาวป่าเถื่อนดึกดำบรรพ์" ให้ฟัง เวลา เป็นสิ่งนามธรรมที่มีความอมตะ เมื่อกำหนดให้เวลามีสภาพเช่นมนุษย์ เวลาจึงเป็นบุคคลที่แลเห็นสิ่งต่างๆ ที่ เกิดขึ้นตลอดกาล และเวลาน่าจะเป็นตัวแทนอังกคารในข้อที่ว่า เวลาในที่นี้ เป็นผู้ที่เกลียดชังความเลวร้ายของมนุษย์ ใส่ใจที่จะพิทักษ์รักษาความดีงาม ของโลกและจักรวาลไว้ อีกทั้งพยายามขับอกอุบายของปวงมนุษย์ที่ต่ำช้าแก่ผู้

มีความตึงามรับรู้

2) ไฟป่า ในเรื่องพลับพลึง เคยเป็นบุรุษคนหนึ่ง ที่มี "แววตาสี กลางคืน" และมี "พลับพลึง" เป็นมารดา ในชาตินี้ เมื่อกลับชาติเป็นไฟป่าและระลึกชาติได้ จึงมีอาจเผาผลาญพลับพลึงก้อนนี้ เพื่อแสดงความรักที่ลูกนึ่งมีต่อแม่ ไฟป่าอาจนับเป็นตัวแทนอังคารได้ เพราะอังคารมักกล่าวถึงมารดาของตนอย่างบูชาไว้ในงานกวีนิพนธ์หลายชิ้น เช่น บทบุพการี ในงานรวมเล่มชุดปนิธานกวี อังคารกล่าวไว้ว่า

น้ำนมแม่มีงไม้	รสสุดคนธ
ทั้งโลกตลอดเมืองบน	ป่าฟ้า
อ้อยตาลทุกแห่งหน	แน้น่าย
หวานค่าถึงชาติหน้า	ก็หล้าหวานเสมอ

(ปนิธานกวี, 16)

น่าสังเกตว่า ไฟป่ามีแววตา "สีกลางคืน" ซึ่งแสดงนัยของความมืดบอด อวิชชา เป็นไปได้ว่าอังคารสำนักอยู่เสมอว่า ตนนั้นออกัตถุญ ไม่มีโอกาสตอบแทนพระคุณของบิดามารดาได้ ดังที่อังคารกล่าวไว้ในบทแม่-นก ในงานรวมเล่มชุดกวีนิพนธ์ ว่า

ช้าน้อยชั่วช้ออกัตถุญ	ถ้ารู้สนองบุญคุณท่านสักหน
ทุกสิ่งเหมาะเอาแต่ใจตน	แจกชนอ้ามะหิตนิจกาล ฯ
ขี้สีกกว่าปีทีพลัดพราก	จากลับมิเคยกลับเยี่ยมบ้าน
จนพ่อแม่แก่ชราช้านาน	นิกนิกทุกซ่สะท้อนทั้งชีวา ฯ

(กวีนิพนธ์, 99)

หรือในงานชุดบางกอกแก้วกำศรวล อังคารพรรณนาเหตุการณ์ณบณกิจศพนมารดาอย่างละเอียด ความตอนหนึ่งกล่าววว่า

ระลึกวันอดีตไซรั	สลายสูญ
โศกกว่าอาดูรพูน	เทวษว่าง
ทุกอย่างอย่างอากุล	แก่โลก
เล่ห้อกัตถุญสร้าง	ทุกซ่ชี้อใจแสดยง ฯ

ชีวาแห่งคำนี้
บทรื่องเสมอผิดไป
สุดคิดที่แก้ไข
สาแก่ใจจนแป้ว

กรรมไลน์
ไปแล้ว
คงชั่ว
อยู่ปืมเป็นโหง ๗

(บางกอกแก้วกำศรวล, 23๘)

อังคารอาจจะสร้าง "ไฟป่า" ขึ้นเพื่อแสดงความในใจที่แฝงฝังในจิตใต้สำนึก และเพื่อแสดงให้เห็นว่า ตนจะไม่ลืมบุญคุณของมารดาไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

3) หยาดน้ำค้าง ในเรื่องนิมิตในสายรุ้ง

มีฐานะอย่างจิตรกรแก้วที่ "มิได้หลับนอนเลย ประจงแต่งแต้มรอยสับสนวนลง เป็นเส้นสายน้ำไหลอันไพจิตรน่าพิศวง ชื่อตรงเป็นลำนำธรรมเนียมชาติบริสุทธิ์" (นิมิต๗, 2) และมีบทบาทผูกคูกับหอยทาก โดยชี้ให้หอยทากเห็นความโง่เขลาเบาปัญญาของมนุษย์ว่า มนุษย์ "คิดแต่จะฆ่าทำลายล้างโลก" คือทำลายอากาศ ทำลายต้นน้ำลำธาร ประหารพฤษชาติตายคามือและบ้ำสงคราม (นิมิต๗, 2-3) หยาดน้ำค้างในที่นี้จึงมีบทบาทเป็นตัวแทนของอังคารชัดเจนอย่างยิ่ง เพราะอังคารมีสถานภาพอีกประการหนึ่งคือ จิตรกร ที่มุ่งสร้างงานวิจิตรศิลป์ เพื่อแสดงความงามของธรรมชาติ ส่วนทัศนคติที่มีต่อมนุษย์นั้น ก็เป็นแก่นเรื่องหนึ่งซึ่งอังคารกล่าวขำอยู่เสมอ

4) หินผา ในเรื่องความฝันของเทือกผา

หลวง เป็นดวงวิญญาณหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นฟอสซิลที่มี "สัญลักษณ์ลับ" อยู่ใต้เทือกภูเขาหลวง ร้องรำครวญถึงความมีชีวิตรั่วแต่หนหลัง แล้วนั่งเงยไปในความหลับไหลด้วย "พลังแรงอำนาจของเวลา" บับบั้งดับ (ความฝัน๗, 72) ลักษณะตัวละครของหินผามาปรากฏชัดเจนอีกครั้งในรูปของอสุภชาก ในเรื่อง เสียงของวิญญาณ อสุภชากตอนนี้คือฟอสซิลหินสีทอง และมีอีกชระสัญลักษณ์ลับ ซึ่งมีคำราวสายรุ้งแห่งสรวงสวรรค์ เคยเป็นมนุษย์คนสุดท้ายในครั้งก่อน อารยธรรมทั้งหลายจะถึงกาลแตกดับ เขาร่ำร้องถามความผิดของตนต่อเทพเจ้า เพื่อจะได้ขอโทษขอโหลิกรรมต่อจักรวาล ในที่สุดได้ขอความอนุเคราะห์จากเทพเจ้าให้ช่วยวางวิญญาณของตนในที่สมควร ทั้งหินผาและอสุภชากจึงเป็นตัวละครชุดเดียวกัน

งานกวีนิพนธ์บางบทของอังคารได้กล่าวถึง วิญญาณดวงหนึ่ง ผงธุลี หินดินดาน และฟอสซิล ซึ่งทั้งหมดมีสภาพคล้ายๆ กัน คือ หลงวนเวียนอยู่ในนิภน เสร้าโศก ดันรน และจ้องมองความเป็นไปของโลกมนุษย์อย่างทนทุกซ์ทรมาน ดังนี้

ในบทป่าช้ากระสัน

ดึกต้นมีดมนหนหนาว
 หวันไหวกลางใจบาดาล
 .....
 แต่ถ้าถ่านหนึ่งเส้าไสกนก
 น้ำค้างแสงรุ่งสุริยา
 ถึงภพชาติหน้าฟ้าอื่น
ฟอสซิลดินผวาจาบัลย์

หนาวขึ้นชูลิ้นหินสะท้าน
วิญญาณหลงหล้าไสกาลัย ๕

.....
 ไม่รู้จักรสดินกลิ่นฟ้า
 ประกายดาราแจ่มจันทร์ ๕
 ไม่พินขึ้นขึ้นใจไผ่ฝัน
หินผานั้นจะเปื่อยเป็นดิน ๕

(กวีนิพนธ์, 40-41)

ในบทโถมจะหาย

โถมจะหายได้ทรายดิน
 หลุมช้าใครอย่ามากล้ำกราย
 จะเอาฟ้าดาราอากาศ
ตราบสลายสิ้นดวงวิญญาณ

เปื่อยปนสิ้นจนสูญหาย
 จะนอนให้ดูจหินดินดาน ๕
 เป็นคฤหาสน์ห้องแก้วไพศาล
ทุกซ์ทรมานเช่นนั้นนิรันดร ๕

(กวีนิพนธ์, 49)

ในบทจาริกไว้ในหินผา

ดึกต้นดาวระยับแพรว
วารนี้ชูลีหนึ่ง ณ จักรวาล

ย้อยแววรุ่งวาวห้วยละหาน
ทนทุกซ์ทรมานจ้องมอง ๕

(กวีนิพนธ์, 60)

ในบทปนิชานกวี (ในงานชุดปนิชานกวี)

เพื่อลบทุกซ์ไสก ณ โลกมนุษย์
วารนั้นฉันจะปนปนดินดาน

ที่สุดสุขุสุขุเกษมศานต์
เป็นฟอสซิลทรมานอยู่จ้องมอง ๕

(ปนิชานกวี, 23)

ภาพลักษณ์ดังกล่าวใกล้เคียงกับลักษณะตัวละครของหินผาและอสุภชากในงาน ร้อยแก้วทั้งสองเรื่องอย่างยิ่ง นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาลักษณะเด่นของฟอสซิล แล้ว จะเห็นว่าเป็นฟอสซิลที่มี "อักขระสัญลักษณ์ลับซึ่งมีคำราวสายรุ้งแห่ง สรวงสวรรค์" จินตภาพนี้ได้แสดงบุคลิกลักษณะของอังคาร ซึ่งเป็นกวีที่มีความสามารถและความภูมิใจในกวีนิพนธ์ของตน ดังนั้น หินผาและอสุภชานี้จึงน่าจะเป็นตัวแทนอังคาร

5) กวี ในเรื่องกวี แม้จะเป็นตัวละครหญิงชราอายุแปดสิบเศษ แต่อาจจัดเป็นตัวแทนอังคารได้ เพราะมีภาพลักษณ์ บางประการของอังคารสะท้อนผ่านตัวละครตัวนี้ นับตั้งแต่การสะกอดคำว่า

"ย่า" ซึ่งเป็นคำเรียกหญิงชรา ให้เป็น "ญา" ชวนให้นึกประหวัดเกี่ยวกับคำว่า "หญ้า" ซึ่งหมายถึงพืชที่เกิดตามพื้นดินพวกหนึ่ง และมักมีนัยของความต่ำต้อยไร้ค่าแฝงอยู่ การสะกดคำว่า "ญา" หากตีความว่าหญิงชราผู้นี้มีฐานะเท่าหญ้า ซึ่งขาดการดูแลเอาใจใส่และถูกตัดขาดจากสังคมมนุษย์ ก็จะเป็นสอดคล้องกับสภาพที่อังคารมักกล่าวเปรียบตนเองว่าเป็นฟอสซิลและดินดาน ซึ่งแสดงความต่ำต้อยไร้ค่าดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ อังคารมักกล่าวด้วยน้ำเสียงน้อยใจว่า ไม่มีใครเข้าใจเขาเลย เช่น

<u>จะมีใครเล่าในโลก</u>	<u>มาทุกข์มาโศกกับผาหิน</u>
ชอบแต่เหยียบขี้จวนชาชิน	ถวิลวูปไหวในวิญญาณ ๔
	(กวีนิพนธ์, 29)

ญา ซึ่งเป็นเพียงหญิงชรางๆ เงินๆ มีสายตาฝ้าฟาง กลับเป็นผู้ที่พืชหญ้าทั้งปวงเลือกสนทนาปราศรัยด้วย เพราะญามี "แววตา" รู้แจ้งเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดังนั้นพืชหญ้าหรือเหล่าพฤกษาลดามาลัยจึงเลือกนางเป็นตัวแทนในการแพร่กระจายสรรพคุณความดีของธรรมชาติแก่มนุษย์ เพื่อมนุษย์จะได้เห็นแจ้งเลิกหลงมัวเมาในโลกวัตถุ หันมาใกล้ชิดกับธรรมชาติมากขึ้น นี่เป็นอุดมคติที่อังคารมุ่งมั่นวาดหวังมาตลอดทั้งชีวิต ดังที่เขากล่าวไว้อย่างแจ่มแจ้งว่า

<u>ฝากทิพย์ไว้ทั่วหล้ามหาสมุทร</u>	<u>เพื่อจุดโลกวิมุติวิโมกข์ไสกสลาย</u>
ญาณปัญญาปรงฟ้ามาโปรยปราย	ก่อนซากไหม้ป่าช้าอวกาศไป ๔
	(ปนิธานกวี, 20)

และจินตภาพของ "ฝูงมดคั่นไฟกำลังรุมแทะกินลูกตาดำๆ ของญา" และ "ไม่ก็วันสุขุขานั้นจะเน่าพอง แร้งกาจะมาจิกกิน กระดุกจะเรียรายกลิ้งกระจายกลางทรายดิน" (ญา, 107) เมื่อญาถูกงูร้ายกัดตายนั้น เป็นจินตภาพที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์ชื่อ บวก-ลบ เช่นกัน ดังนี้

<u>คั่นนี้ที่จะพลิกตัวตื่น</u>	<u>แต่สุดจะฝันมตีเพื่อนทั้งหลาย</u>
<u>คือมดคั่นไฟรุมกินกาย</u>	<u>จะได้กินเลี้ยงสองแก้วตา ๔</u>
<u>ทั้งแร้งกาหมามารุมรัก</u>	<u>ตุงชักชวนให้อยู่คู่หล้า</u>
<u>กัดโครงกระดุกทั้งนั้นมา</u>	<u>ปนปนนสุขาทำทรายดิน ๔</u>
	(กวีนิพนธ์, 159)

อังคารสร้างภาพของ "ผู้ถูกกระทำ" อย่างรุนแรงนี้เพื่อสื่ออันแฝงน้ำเสียด ประชดว่า เขาไม่มีโอกาสจะได้ชื่นชมความดีงามของธรรมชาติอีกแล้ว เพราะมนุษย์ได้ทำลายธรรมชาติด้วยอวิชชาของตน จะเห็นได้ว่า ทั้งบุคลิกลักษณะ และความคิดของอังคารได้ปรากฏให้เห็นผ่านญาติตัวละครเอกของเรื่องนี้มากเป็นพิเศษ

6) เห็ดรา ในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว เป็นหนึ่งใน "ลดาตินติณชาติ" ที่ได้เกิดมา "ในโลกอันเปี่ยมล้นด้วยสุนทรีย์ เป็นสุดที่แล้ว" (น้ำตาฯ, 114) เผ่าถามตัวเองว่า "เราเกิดมาในโลกนี้ เพื่ออะไรหนอ ถ้าเพื่อโลก หลงมัวเมาทรัพย์สินอันญูณมณีทั้งปวง" แต่แล้วก็ตอบตัวเองได้ว่า "เปล่า เราไม่สนใจใยดีเลย ติดอกติดใจอยู่กับชีวิตที่แสนรักปรารถนายินดีเพียงอากาศบริสุทธิ์สดชื่น ตื่นเต้นเมื่อพบเห็นนกอูทยานมิ่งไม้เมฆขาว ดาวเดือน คู่ตั้งเพื่อนสนิทมิตรสหายให้แต่น้ำใจไมตรี ไม่มีจิตใจ" (น้ำตาฯ, 114) เห็นได้ว่าทั้งคำถามและคำตอบของเห็ดราในที่นี้มีส่วนแสดงความคิดของอังคารอยู่ไม่น้อย เพราะอังคารได้ใช้วิธีกถามและตอบตัวเองในบทกวีนิพนธ์ ชื่อเกิดมาทำไมในชาตินี้ ว่า

<u>เกิดมาทำไมในชาตินี้</u>	<u>เพื่อมีงานทนายแต่ดินฟ้า</u>
<u>เสาะแสวงมิแล้งแรงปัญญา</u>	<u>ใช้คุณค่าอมตะวิญญาณ ฯ</u>
<u>โลกอะไรใหม่ในโลก</u>	<u>โลกลบโศกเพื่อยุคเกษมศานต์</u>
<u>แผ่เมตตากรุณาจบจักรวาล</u>	<u>ทุกกาลสมัยให้อโหสิกรรม ฯ</u>
.....	.....
<u>หลงอะไรบ้างกลางแดนดิน</u>	<u>หลงถวิลเสนาหาท้าวฟ้าสาม</u>
<u>อยากทะนุถนอมโลกงดงาม</u>	<u>อร่ามคุณค่ากว่าสวรรค์ใด ฯ</u>

(กวีนิพนธ์, 128)

เนื้อความในบทกวีนิพนธ์ใกล้เคียงกับเนื้อความที่เห็ดรารำพึงไว้ เห็ดราจึงเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่อังคารอาจใช้เป็นตัวแทนที่จะแสดงบุคลิกลักษณะและความคิดของตน

7) ดวงวิญญาณ ในเรื่องชมรมนยาธิ และชมรมสวะปฏิภูม เป็นเพียงตัวประกอบเล็กๆ ที่ไม่สำคัญต่อการดำเนินเรื่องแต่น่าสังเกตว่า เหตุใดอังคารจึงต้องกำหนดให้มี "ดวงวิญญาณหนึ่ง" ล่องลอยมาได้ยินคำสนทนาวาทย์ของทั้งเหล่ายาธิและเหล่าสวะปฏิภูม นัยหนึ่งเป็นวิธีการเปิดเรื่อง แต่อีกนัยหนึ่งสามารถตีความว่า ดวงวิญญาณในที่นี้อาจ

จะเป็นตัวแทนอังกคาร เพราะดวงวิญญาณนี้มีความอ่อนนุ่มต่อจุฬามณี ดังนี้ "ลิว้ญูนวาวแสงใสสกาเว คือดาวมหาจุฬามณีในไตรตรึงษาสวรรค์ ไกลลิบลิบหลายพันปีแสง วาวระยับท่าทายกับปป์กัลป์ วิญญาณหนึ่งนอบน้อมไหว แล้วล่องลอยไปตามลำน้ำเจ้าพระยาสีเงินยวง" (ชมรมสวະฯ, 137) อังกคารได้แสดงความนอบน้อมบูชาดาวจุฬามณีไว้ในบทกวีนิพนธ์ชื่อ กราบพระบรมครู ว่า

นั้นจุฬามณีร่วงรุ่ง	รัศมี
สงบจิตรกายวจี	กราบไหว้
พระศรีศากยมุนี	ใหญ่ยิ่ง
ปราศรัยเป็รื่องบรมครูไซริ	นึ่งซึ่งอวิชฐาน ฯ

(ปนิธานกวี, 46)

และเมื่อฟังคำ "สนทนาปราศรัยสรวลเสเฮฮากัน" ของเหล่าสวปะฏิภูลจบ แล้ว ดวงวิญญาณ "ไม่สนใจใยดี เลื่อนลอยเลยไปกระทั่งถึงห้วงมหาสมุทรอันเว้งว่าง . . . ปลงสังเวชในความไม่รู้จบสิ้นนั้น" (ชมรมสวະฯ, 144) น้ำเสียงที่ปลงสังเวชเช่นนี้เป็นน้ำเสียงที่อังกคารแสดงต่อมนุษย์ซึ่งเติมไปด้วยอวิชชาอยู่เสมอ

ตัวละครที่อาจจัดเป็นตัวแทนอังกคารกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันคือ เป็นตัวละครที่หลงใหลและรักถนอมธรรมชาติ เกลียดซึ่งและปลงสังเวชมนุษย์ที่บำลงอยู่ในอวิชชา มีลักษณะของผู้เป็นประจักษ์พยานเฝ้ามองดูพฤติกรรมของมนุษย์ และผู้มุ่งประกาศสังฆธรรมอันได้แก่คุณค่าของธรรมชาติแก่มนุษย์ด้วย ลักษณะดังกล่าวมานี้สามารถเทียบเคียงกับบุคลิกลักษณะและความคิดของอังกคารได้ไม่มากนักน้อย

2.2 ตัวละครฝ่ายเลว ตัวละครฝ่ายเลวในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังกคารมีลักษณะติดข้องในโลกีย์และอวิชชา บ้างแสดงความลุ่มหลงรูปโฉมของตน บ้างแสดงความอวดรู้ทางปัญญา และบ้างก็แสดงความโหดเขลาร้ายกาจแห่งกมลสันดาน สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่มดังนี้

2.2.1 สัตว์ มีตัวละครฝ่ายเลวหลายตัวปรากฏในรูปของสัตว์ ตั้งแต่สัตว์ประเภทต่ำ คือจลินทรีย์ หนอน พยาธิ สัตว์ตัวเล็ก คือ หอย หิ่งห้อย แมงมุม คางคก สัตว์เลื้อยคลาน คืองู และภาพสัตว์ดุร้ายไม่บ่งชนิดคือ เจ้าของเขี้ยวเล็บ จะเห็นได้ว่าเป็นสัตว์ที่น่าเกลียด น่ากลัวและน่าชยะแฆงทั้งสิ้น ตัวละครที่เป็นสัตว์เหล่านี้สามารถตีความว่า เป็นตัวแทนของมนุษย์ได้ด้วย

1) จุลินทรีย์ ปรากฏในเรื่องกาลจักร ความฝันของเทือกผาหลวง และเสียงของวิญญาณ ในเรื่องกาลจักร จุลินทรีย์ปรากฏตัวร่วมกับหนอนและหอยทากเดินทางไปแตะกินดวงดาวถึงทางข้างเผือกยังผลให้ดวงดาวพ่นและร่าให้ ในเรื่องความฝันของเทือกผาหลวง และเสียงของวิญญาณ จุลินทรีย์ปรากฏในฐานะตัวประกอบ แสดงอาการเร็งร่า โดยไม่รับรู้ความเป็นไปของโลกหรือจักรวาล แม้ปีกขาดก็ดำบรรพ์จะร้องกราดเกรี้ยวมากกลางอากาศ แต่ "จุลินทรีย์และสัตว์เซลล์เดี่ยวยังร้องร่าร่าเร็งกันอยู่ด้วยลีลาอันกระฉิบ" (ความฝัน, 70) หรือ เมื่อรุ่งเช้า "อรุโณทัยไซแสงสุดขอบฟ้า แพรพรรณรายรุ่งสีทอง" อันสรรพชีวิตควรได้ตื่นจากหลับไหล แต่จุลินทรีย์สาวยัง "แหวกว่ายอยู่กลางแววรุ่งน้ำค้าง จุลินทรีย์หนุ่มฉกรรจ์คอยจ้องมองอยู่บนยอดหญ้า ทั้งสองหลงไหลใฝ่ฝันกันสุดเสน่หาอาลัย จนร่าร้อนไหม้ละลายเป็นผงภัสมะตุลี" (เสียงของวิญญาณ, 72) และกระทำการเสพสังวาสเพื่อแพร่พันธุ์ดังนี้ "จุลินทรีย์หนุ่มสาวกระชีกกระชีกกันในซากเปลือกหอย กำลังเสพกลมกลืนแพร่พันธุ์สร้างปะการังรูปประหลาด" (เสียงของวิญญาณ, 74)

2) หนอน ปรากฏในเรื่องกาลจักร และน้ำตาจากดวงดาว เป็นตัวแทนของซากกามมนุษย์ ที่มุ่งทำลายวิญญาณของคนดีคือแตะกินดวงดาวบนปากฟ้าและสิ่งบริสุทธิ์ คือกัดกินเห็ดรา "ขณะนั้น หนอนร่านหนึ่งคืบคลานเข้ามาหาเห็ดรา สามตาแวววาว เขี้ยวยาวแหลมดำนิลทมิฬ ลิ้นสีแดงตั้งป้ายไว้ด้วยเลือด ลิงโลดเข้ามารวดเร็ว ด้วยฝีเท้าแห่งแรงโหยหิว" (น้ำตาฯ, 114) สังเกตได้ว่า เมื่ออังคารกล่าวถึงหนอน จะต้องใช้คำขยายว่า "ร่าน" เสมอ นอกจากนี้ คำบรรยายลักษณะทางกายภาพเป็นคำที่แสดงความเลวร้าย และน่ากลัวทั้งสิ้น เช่น เขี้ยวยาว แหลม ดำ ทมิฬ ลิ้นสีแดงเหมือนป้ายไว้ด้วยเลือด เป็นต้น หนอนจึงเป็นสิ่งเลวร้ายที่จำเป็นต้องขจัดทิ้งไปจากโลก ดังที่กาลจักรพยายามประหารทิ้งด้วยการอนุมัติความปรารถนาเป็นสำเภาทองคำเข้าบัส ซึ่ง เป็นจินตภาพอันเดียวกับสำเภาทองในมหาเวสสันดรชาดก ดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3

3) พยาธิ ปรากฏในเรื่องชมรมพยาธิ แบ่งลำดับชั้นเป็น พยาธิจากงูผู้ยิ่งใหญ่ พยาธิจืดวา ตรี โท เอกและพยาธิเล็กๆ นอกจากนี้ยังมีพยาธิตำแหน่งอชิบดี มีพยาธิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พวกพยาธิชั้นใหญ่โตแสดงอาการข่มขู่พวกชั้นเล็ก และกล่าววาจาแสดงความอวดรู้หรือดูหมิ่นพวกพยาธิชั้นต่ำกว่า เช่น

เจ้าพวกจุลินทรีย์และพยาธิเปิดเตล็ดทิ้งหลายเอ๋ย ข้าชกจะเปื้อนลาก สักการ มังสาหาร อาทิสมัน หมูแฮม ไช้ดาว . . . ไม่อยากกล่าว ถึงปลาหมึกยัดไส้ จะละเมียดน้ำแดงอันโอชะ เพราะที่ไหนพวกเจ้าจะ ล่วงรู้ถึงเล่า ไอนพยาธิสวะๆ อย่างพวกเจ้านั้น รู้จักกันแต่ไช้ต้ม น้ำพริก น้ำปลา น้ำราคาญเต็มที"

(ชมรมพยาธิ, 118)

หรือกล่าวสิ่งสอนอย่างผู้ทรงภูมิรู้ว่า "ผู้น้อยสมควรคารวะอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ จึงจะไม่มีอันตราย เพราะผู้ใหญ่ย่อมมีกำลังสมิครพรรคพวกมาก . . ." (ชมรมพยาธิ, 119) แม้แต่พยาธิเอก องครักษ์ของพยาธิตำแหน่งอชิบตี ยัง แสดงความโอหังเมื่อได้ทำหน้าที่แทนพยาธิตำแหน่งอชิบตี มัน "เขียนแบบอชิบตี" กล่าวเสียงหยาบกระด้างว่า "เงียบ ข้าเป็นพยาธิตัวสนิทของท่าน" (ชมรมพยาธิ, 121) หน้าทีของพยาธิมีเพียง "เข้าไปอยู่ในตับโดไล้ฟงที่ลึกที่สุด สูบเลือดมันให้หมดสิ้นทั้งเมือง" (ชมรมพยาธิ, 122) การที่องค์กรกำหนดให้ พยาธิมีลำดับชั้นเป็นจัตวา ตริ โท เอก อีกทั้งมีตำแหน่งทางการศึกษาควบคุม ด้วยคงมุ่งเสียดสังการศึกษาหรือเหล่าปัญญาชนว่า ต่างเป็นมนุษย์ที่โลกหลง อยู่ในเกียรติยศชื่อเสียง และเป็นเพียงบุคคลที่ไร้ค่า แอบสูบเลือดสูบเนื้อของผู้อื่น คือรังแต่จะกินแรงผู้อื่นโดยมิได้ทำประโยชน์ใดแม้แต่น้อย

4) หอย ปรากฏในเรื่อง กาลจักร นิमितใน สายรุ้ง และ คุณหญิงหอยกับคุณนายหอย เห่อสนทนากัน ในเรื่อง กาลจักร หอย ปรากฏในฐานะหอยตาก มีบทบาทร่วมกับหนอนและจุลินทรีย์ ซึ่งได้ตีบลานไป ทะเกดินดวงดาวด้วยกัน ในเรื่อง นิमितในสายรุ้ง เป็นหอยตากเช่นกัน แม้มันมี โอกาสได้สนทนากับหยาดน้ำค้าง พังหยาดน้ำค้างเล่าถึงความเลวร้ายของ มนุษย์ แต่ในที่สุด มันได้ "กลับชาติเกิดเป็นมนุษย์และหลงตัวเองว่าศรีวิไลใหญ่ ยิ่ง ลำพองว่าเป็นสัตว์ประเสริฐสุด โดยไม่หยุดคิดมองไตร่ตรองเห็นตัวเอง แล้วเปรียบเทียบกับสิ่งใดเลย มิดมนอยู่แต่ในคำสรรเสริญเยินยอ . . ." (นิमितฯ, 5) คำ "หลง" และ "ลำพอง" แสดงให้เห็นว่า หอยตากมีอัตตา คือหลงตระหนงคิดว่าตนเป็นสัตว์ประเสริฐสุด แต่ในความเป็นจริง ตนมิได้มี ความประเสริฐทางใจเลย เพราะ "มิดมน" คือดวงตาบอดไร้ หลงอยู่ในคำ สรรเสริญเยินยอโดยมิรู้แจ้งมิเห็นแจ้งว่า นั่นคือความโง่เขลา

หอยได้แสดงความหลงตัวเอง ความ ลำพอง และความมิดมนอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นในเรื่อง คุณหญิงหอยกับคุณนายหอย เห่อสนทนากัน หอยตัวหนึ่งเป็น "หอยเอวบางร่างน้อย . . . ซึ่งเคยร่าง

พร่าวไปด้วยแสงอันอ้อฉาวแวววาวแห่งไข่มุก สุกใสด้วยแรงเสียดสีของการประจบสอพลออย่างไม่รู้จักพอมามากหลายชั่วโคตรนิก" อีกตัวหนึ่ง เธอ "เกาะหลักปักแน่นอยู่กลางน้ำตมเลน อันโอนเอนเคลื่อนไหวไปตามแรงคลื่นน้ำเงินของตระกูลของเธออันหวานเอร็ดอร่อยต่อโลกียรส" (คุณหญิงหอยฯ, 30-31) ทั้งสองตัวถูกสมมุติให้เป็นคุณหญิงหอยและคุณนายหอย สนทนาโต้เถียงกันด้วยวาจาข่มขู่ซึ่งกันและกัน แต่ในที่สุด ทั้งสองตัวก็ตายลงเป็นอาหารอันโอชะของเหล่าเศรษฐีซึ่งเหล่าเมฆา นำสิ่งเกิดว่า อังคารใช้คำ "คุณหญิง" และ "คุณนาย" กำกับหน้าคำว่า "หอย" ตลอดทั้งเรื่อง ราวกับว่าหอยสองตัวนี้มีตำแหน่งยศฐาบรรดาศักดิ์เหมือนมนุษย์ เป็นไปได้ว่าอังคารจงใจสื่อนัยของการประชดเสียดสีมนุษย์ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่ได้รับยกย่องเป็นคุณหญิงคุณนายในสังคม แต่มิได้ทำประโยชน์แก่สังคมเลย สรุปได้ว่าหอย นอกจากจะเป็นตัวแทนมนุษย์ที่ร้ายกาจ ทำลายความดีงามแล้ว ยังเป็นตัวแทนมนุษย์ที่หลงอยู่ในอวิชชาอีกด้วย

5) หิ่งห้อย ปรากฏใน เรื่องหิ่งห้อยผู้

อนุเคราะห์หัดดวงตะวัน เป็นหิ่งห้อยชั้นปัญญาชน ตัวหนึ่งเป็นบัณฑิตทางแสงสว่าง ตัวหนึ่งเป็นนักวิชาการ ตัวหนึ่งเป็นบรรณาธิการสาวกันทิก ทั้งหมดหลงใน "ความไม่รู้อันมืดมิด" คิดจะแบ่งไฟในบั้นท้ายของตนไปจุดเชื้อเพลิงแก่ดวงตะวันหลงภูมิใจว่า ตนเองสามารถอนุเคราะห์หัดดวงตะวันได้ อังคารได้อาศัยหิ่งห้อย สัตว์ที่มีแสงในตัวเองเพียงวิบแวม และมักมีนัยของความอวดเก่ง ความอวดฉลาด หรือความไม่ประมาณตนเองอยู่ ดังเช่นสำนวนที่คุ้นหูว่า หิ่งห้อยอาจจะแข่งแสงตะวัน นี้นำประชดเสียดสีมนุษย์ในเรื่องความอวดรู้ โดยเฉพาะนักศึกษา นักวิชาการ และกลุ่มบุคคลที่มักหลงทะนงตนว่ามีความรู้ เพราะมีใบปริญญา พฤติกรรมของหิ่งห้อยในเรื่องนี้จึงนับเป็นเรื่องบังอาจ ไม่เจียมตนอย่างยิ่ง ดุจเดียวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่หลงคิดว่าตนเป็นผู้ที่ฉลาดรอบรู้

6) แมงมุม ปรากฏใน เรื่องแววตาของ

เวลา มีบทบาทแสดงกลอุบายหลอกล่อสัตว์อื่นๆ มาหลงและติดใยตายกลายเป็นอาหารของแมงมุม อุบายนี้ได้ถูกชาวป่าดึกดำบรรพ์ค้นพบและนำไป "ทะนุถนอมเป็นสมบัติในนิสสัยสืบโคตรตระกูลมนุษย์มาตราบเท่าทุกวันนี้" (แววตาฯ, 45) แม้แมงมุมมิได้แสดงบทบาททำร้ายสิ่งดีงามโดยตรง แต่ถือเป็นแบบอย่างของสันดานชั่วร้ายที่มนุษย์ยึดถือ

7) ค้างคก ปรากฏใน เรื่องกลางความ

เป็นไป มีบทบาทแสดงความหลงใหลยึดติดในโลกีย์ สภาพทางกายภาพ ค้างคก

เป็นเพียงสัตว์ที่น่าเกลียดไม่มีรูปโฉมงดงามน่านิรมย ดังนั้นการที่อังคารกำหนดให้คางคกสาวสำคัญผิดคิดว่า "รูปโฉมโฉมพรรณเชอนั้นงามละออ บริสุทธิ์ และสองแก้วตาสุกใสเสมือนดวงดาว" (กลางความเป็นไป, 66) จึงเป็นการเสียดสีเหยียดหยันอย่างรุนแรง

8) งู ปรากฏในเรื่อง งู เป็นงูร้าย ที่มีบทบาททำร้ายญาติแก่ชีวิต ก่อนที่จะฉกกัดงู งูร้าย "อยู่ริมสระ มันกำลังร่ำนาคู่ประสมพันธ์กัน" (งู, 106) งูจึงเป็นตัวแทนอีกตัวหนึ่งของมนุษย์ที่หลงในโลกีย์วิสัยและมุ่งทำลายความดีงาม

9) เจ้าของเขี้ยวเล็บ ปรากฏในเรื่อง ราคาของเขี้ยวเล็บ เป็นสัตว์ดุร้ายที่หลอกล่อสัตว์อื่นซึ่งไม่มีพิษสงให้นำเอาทรัพย์สินสมบัติมาประมุขชื่อเขี้ยวเล็บ แต่ในที่สุด มัน "ขย้ำคอสัตว์ทั้งหลาย ดมเลือดกินเนื้ออย่างอึดหน้าสำราญ" และ ประกาศว่า "ราคาของเขี้ยวเล็บของเรามีค่าเท่ากับชีวิตของเจ้าที่เดียว กระนั้นเราก็งยังขาดทุนมาก เพราะต้องเสียแรงเหน็ดเหนื่อยในการตะครุบกัดกินเจ้า" (ราคา, 59) จะเห็นได้ว่า เจ้าของเขี้ยวเล็บมีบทบาทราวกับเป็นราชาแห่งสัตว์เหมือนหมาจิ้งจอกผู้รุ่มน่ปรู่วิวชัย (มนต์เป็นเครื่องกลับใจให้หลง) บังคับสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ในอำนาจได้ ซึ่งปรากฏในสหพทราชาดก หรือราชสีห์ ซึ่งเป็นจ้าวแห่งสัตว์ป่าทั้งหลายในนิทานอีสป ดูเหมือนว่า อังคารได้สร้างจินตภาพของ "เจ้าของเขี้ยวเล็บ" นี้ให้เป็นภาพลักษณ์ที่เลวร้ายกว่าหมาจิ้งจอกหรือราชสีห์ ซึ่งเคยปรากฏในนิทานมาแล้ว เพราะเจ้าของเขี้ยวเล็บในเรื่องนี้มีสันดานดุร้ายโดยที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ สามารถเสียดสยกลับคำพูด หลอกหลวงและประกาศอย่างเย่อหยิ่งว่า ราคาของเขี้ยวเล็บตนมีค่ามากกว่าชีวิตอันต่ำต้อยของสัตว์อื่นๆ ภาพของสิ่งสัตว์ เจ้าของเขี้ยวเล็บนี้เทียบเคียงกับภาพของมนุษย์ที่คอยประหัตประหารกันในทุกวันนี้ได้ไม่มากนัก

2.2.2 สิ่งปฏิภูล ตัวละครฝ่ายเลวอีกกลุ่มหนึ่ง ปรากฏในรูปของสิ่งปฏิภูล คือ ก้อนอุจจาระ สวะปฏิภูล กะลา และปอด ตัวละครกลุ่มนี้สามารถตีความว่า เป็นตัวแทนของมนุษย์ได้ เช่นเดียวกับตัวละครกลุ่มสัตว์

1) ก้อนอุจจาระ ปรากฏในเรื่อง ตุลาการ เป็นกากอาหารซึ่งมีการแบ่งลำดับชั้น เช่นพวกพยาธิ คือกากอาหารผู้ยิ่งใหญ่ กากอาหารจืดวา ตรี โท เอก และกากอาหารเลวๆ ทั้งหมดกล่าววจาข่มขู่และประชดเสียดสีซึ่งกันและกัน กากอาหารผู้ยิ่งใหญ่อวดตัวว่า "ข้าคือผู้ยิ่งใหญ่ ใครๆ รู้จักทั้งนั้น อุไซษในพจนานุกรมด้วยศัพท์รังไร บิวลอย และสังขยา

ฯลฯ นานานามากว่าเล่มสมุดไทย ข้ามีเชื้อสายผู้ดี ออกมาจากทวารทองของ นายิกามนตรี" (ตุลาการ, 62) ส่วนกากอาหารเหลวๆ ก็กล่าวแฉกดันว่า "คุณท้าว มาจากผู้ยิ่งใหญ่เขี้ยวหรือยะ ทำไมจึงต้องประกาศตัวว่าหอมอย่าง กระดังงา มะลิด้วยละ จำเป็นอะไร โอ๊ย ออกจะแฉก อีฉันทะเออะไม่เจียมตัว ประดุจเต่าต้ำต้อย . . ." (ตุลาการ, 62) ก้อนอุจจาระหรือกากอาหารเหล่านี้เป็นตัวแทนของมนุษย์ในเรื่องความอวดตัว ยกตนข่มท่าน ทำนองเดียวกับตัวละครพยาธิและหึ่งห้อยข้างต้น

2) สวะปฏิกุล ปรากฏในเรื่องชมรมสวะปฏิกุล มีหลายกลุ่มหลายพวก เช่นสวะสาว สวะปฏิกุลจากทีวี สวะเศษผ้าจากเครื่องเล่นเครื่องกระป๋อง สวะปฏิกุลจากเทศบาล ปฏิกุลมูลจากจากฝรั่ง กลุ่มสวะซี่ของพยาธิใบไม้ กากเดนดารา เทนนิดาเอบี วีรบุรุษซีดีและอีอ่า ทั้งหมดมาชุมนุมกันที่คลองบางขุนพรหม นุดคุ้ยเสนอความเห็นทำนองการยอวาทที่ว่า ให้เร่งปรับปรุงเมืองไทยด้วยวิธีการต่างๆ เช่น "จัดการให้กุลบุตร กุลธิดาสมพันธ์ุกับรถยนต์ยี่ห้อวิเศษๆ จะได้เกิดมีมนุษย์ประเสริฐครึ่งคนครึ่งรถยนต์กลไก คือมีหน้าตาเป็นมนุษย์ แต่รูปร่างกลายเป็นรถยนต์วิเศษยี่ห้อใดๆ ก็ได้ ไปไหนก็ไปได้สวยด้วยเซลล์ ไม่ต้องเดินกันอีกแล้ว" (ชมรมสวะฯ, 141) อังคารได้กล่าวไว้ชัดเจนว่า สวะปฏิกุลทั้งหลายเหล่านี้ "ประหนึ่งตัวแทนของชาวไทย" (ชมรมสวะฯ, 144) ดังนั้น แสดงให้เห็นแน่ชัดว่า อังคารอาศัยภาพสวะปฏิกุลมาประชดเสียดสีคนไทยที่ติดยึดกับวัตถุธรรม เช่นสิ่งบันเทิงเริงรมย์และวัฒนธรรมจากตะวันตกนั่นเอง

3) กะลา ปรากฏในเรื่องกะลาใบใหญ่ แห่งสังคมชยะปฏิกุล กะลามีแต่ความตระหนงหลงตนเอง ได้เถียงกับเหล่ากากเดนชยะที่อยู่ใกล้ๆ อย่างคะนองปาก ในที่สุด ถูก "ราษฎรผู้ยากไร้แฉวกองชยะมหิมานั้น ทำให้เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงขึ้นด้วยธาตุไฟทันที" (กะลาฯ, 84) กะลา เป็นภาพเปรียบทำนองเดียวกับสวะปฏิกุล แต่ใหญ่กว่า คือเป็น "สถาบันกะลาที่ยิ่งใหญ่" นับเป็นการเปรียบเชิงประชดเสียดสี "มนุษยชาติทั้งสกลโลก" ที่เดียว ดังที่อังคารได้สรุปความไว้ตอนท้ายเรื่องว่า "สถาบันกะลาที่ยิ่งใหญ่ในอิตาลีอันคับแคบไม่รู้จักจบ ก็ถึงความเป็นเจ้าถ่าน ซึ่งจะเสมอเสมือนกับมนุษยชาติทั้งสกลโลก ที่รอการหมกไหม้แหลกสลายลงด้วยมหาอัคนีชื่อ นิวเคลียร์ คือไฟประลัยกัลป์ร่วมสมัย" (กะลาฯ, 84)

จะเห็นได้ว่า ตัวละครที่ปรากฏในรูปของสิ่งปฏิกุลทั้งสามชนิดข้างต้น คือก้อนอุจจาระ สวะปฏิกุลและกะลา เป็นตัวละครที่ถูกสมมุติขึ้นเป็นภาพเปรียบแทนมนุษย์ที่หลงยึดอึดตาของตนเป็นใหญ่

แสดงความอวดรู้ ทรชนงหลงตน อีกทั้งยังโลกหลงในโลกวัตถุ การกำหนดให้ตัวละครเป็นสิ่งปฏิภูม เหลือเดน ส่งกลิ่นเหม็น รังแต่จะก่อความรำคาญเดือดร้อน เช่นก๊อนอุจจาระและสวะปฏิภูม หรือเป็นวัตถุที่มีนัยของความไม่รู้แจ้ง หรือการรับรู้อันคับแคบเช่นกะลา นับเป็นภาพเปรียบที่แฝงน้ำเสียงประชดเสียดสีของอังคารอย่างชัดเจนอีกด้วย

4) ปอด ปรากฏในเรื่องปอดไทยแลนเสียง เครื่องกับปอดมะเร็งสยาม (อย่าทะเลาะกัน) เป็นภาพเปรียบที่อังคารสร้างขึ้นเพื่อประชดเสียดสีคนไทยทั่วประเทศ ในเรื่องความรักชาติอย่างผิดๆ เช่นปอดมะเร็งสยามกล่าวว่า "พุทโธ ไอ้กะลาเดินได้ และเดินไปรักชาติกันเป็นแถวๆ นั้นมันผุงมดง่าม นอเห็นชาติก็รุมกันข่มขืนชาติ และกินนอนสืบพันธุ์กันในชงชาตินั่นเอง" (ปอดไทยแลนฯ, 92) หรือท้วงติงว่า "ทำไมเรายังใช้ไทยแลน ปอดไทยแลนจะหายใจสะดวงหรือ ข้าว่าใช้สยามมีดีกว่าหรือ เป็นการรักษาส่วนตั้งงามของบรรณบุรุษไว้ด้วย" (ปอดไทยแลนฯ, 97) ทั้งปอดไทยแลนเสียงเครื่องและปอดมะเร็งสยามได้กล่าววาทะถกมแสดงความรู้อย่างอวดฉลาดซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ อังคารยังได้บรรยายตรงไปตรงมาอย่างชัดเจนในตอนเปิดเรื่องว่า "ถ้าจะเปรียบประเทศให้เป็นร่างกายมนุษย์หนึ่งอันจิ๋ว ปอดทั้งสองข้างก็ชำรุดแล้ว กล่าวคือ มีเชื้อมะเร็งและเชื้อเสียงเครื่องเล่นซ่อนหา ถ้ามปัญหาโต้เถียงกันอยู่ดังก้องไปทั่วชีวิต" (ปอดไทยแลนฯ, 90) ปอดเป็นอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการหายใจของมนุษย์ ดังนั้นภาพเปรียบของปอดที่ชำรุดทั้งสองข้าง จึงเป็นภาพเปรียบที่อังคารตั้งใจสื่อให้เห็นว่า จิตใจของคนไทยในปัจจุบันเสื่อมโทรม หลงในโลกวัตถุ มี "กองขยะนานาชาติ" และ "สวะปฏิภูมนานาชาติ หลากหลายชนิดที่เรารับเข้าไว้ทุกวัน" ทำให้ "ชีวิตนี้อัปเฉา หายใจไม่สะดวง" (ปอดไทยแลนฯ, 97) จำเป็นต้องผ่าตัดแก้ไข

2.2.3 มนุษย์ ตัวละครฝ่ายเลวที่ปรากฏในรูปของ มนุษย์มีเพียง 3 ตัว คือชาวปาตีกดำบรรพ์ วิญญาณมนุษย์ที่หลงเหลืออยู่ และพระราชครูปุโรหิต มีบทบาทแสดงความละโมภโลกมาก และสันดานอันชั่วร้าย เช่นเดียวกับตัวละครกลุ่มที่เป็นสัตว์และสิ่งปฏิภูม

1) ชาวปาตีกดำบรรพ์ ปรากฏในเรื่อง แหววตาของเวลา มีบทบาทได้ยืมคำสนทนาของเหล่าแมงมุมเข้าอย่างบังเอิญ และรู้สึกจับใจในความเฉลียวฉลาดของแมงมุม จึงรับเอาสิ่งบาปกลอุบายมาเป็นสมบัติติดตัวสืบมา แม้จะมีบทบาทเป็นเพียงตัวประกอบ แต่เป็นตัวละครที่น่าสนใจ เพราะเป็นตัวละครที่เข้ามาเชื่อมโยงโลกของสัตว์กับโลกของมนุษย์เข้าด้วยกัน การกำหนดตัวละคร "ชาวปา" ซึ่งมีนัยของความถื่อน ความไม่

เจริญนี้เป็นการสื่อให้เห็นว่าอังคารตั้งใจประณามมนุษย์ว่า ยังไม่เจริญ ยังไม่ได้รับการขัดเกลาทางจิตใจ นอกจากนี้ การเติมคำขยายว่า "ดึกดำบรรพ์" ได้ช่วยสื่อให้เห็นว่า เรื่องนี้เป็นตำนานที่เกิดขึ้นมาช้านาน สรุปลงสาระได้ว่า มนุษย์ได้รับบาปกลุบายจากสัตว์เดรัจฉานเช่นแมงมุมนี้มาช้านานแล้ว และบัดนี้ก็ยังมิอาจขัดเกลาจิตใจได้

2) **วิญญาณมนุษย์ที่หลงเหลืออยู่** ปรากฏในเรื่อง ปริศนาในปัญญาของมนุษย์ เป็นวิญญาณสามดวงของมนุษย์ในยานวิเศษที่สิ้นใจไปช้านานแล้ว และหลงเข้าไปในดินแดนประหลาดของมนุษย์อุโมงค์ มนุษย์อุโมงค์ได้ตรวจ "รูป นาม ภาษา ความหมายและดวงวิญญาณในยานวิเศษ" นี้ และบอกกล่าวแก่วิญญาณนั้นว่า วิญญาณนั้นเคยเป็นมนุษย์ในโลก ซึ่งได้ประหัตประหารกันจนมนุษย์ชาติสูญสิ้นพันธุ์ ทำให้พวกมดทั้งหลายเข้ายึดครองโลกแทน ดวงวิญญาณทั้งสามขอให้มนุษย์อุโมงค์ช่วยเลือกโลกใหม่ที่สงบสุขแก่เขา แต่เมื่อมนุษย์อุโมงค์ถามว่า ดวงวิญญาณนั้นสามารถเปลี่ยนสันดานให้ดีขึ้นหรือไม่ ดวงวิญญาณกลับลังเลไม่แน่ใจ ในที่สุด ต้อง "จติปลงในหมู่ มดชาติที่ครองโลก" และ "ช่วยกันแปลรหัสลับ (ในโลก) ออกเป็นภาษากลางได้" (ปริศนาฯ, 13) ทำให้โลกยังคงวุ่นวายด้วยโรคภัยไข้เจ็บวิทยาศาสตร์ และสงครามอย่างไม่รู้จบ ดวงวิญญาณทั้งสามจึงเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่มีอาชวเลทั้งสันดานหรือกิเลสของตนได้นั่นเอง

3) **พระราชครูรูปโรหิต** ปรากฏในเรื่อง วาระสุดท้ายของพระราชครูรูปโรหิต เป็นตัวละครที่แสดงมารยาสาไถยในการหลอกลวงหว่านล้อมวิญญาณของหมู่มืดให้ตะกละตะกลามลาก ยศ ชื่อเสียง ทั้งนี้เพื่อให้ตนพ้นจากการข่มขู่ของวิญญาณหมู่มืดนั้น แต่วิญญาณของหมู่มืดหลงกลกลับประณามว่า "ท่านจดจำได้หรือไม่ หรือไม่ได้แล้ว เรียนรู้จักหลักนักปราชญ์เอาแต่มีวเมาคดโกงไคล้กิน นอน แล้วสืบพันธุ์ อันชนชาติแท้ไอ้ชูชกเอ๋ย สดุดถ้อยจนไม่รู้ที่จะเปรียบเทียบ" (วาระฯ, 48) พระราชครูรูปโรหิต โดยทั่วไปเป็นตัวละครในวรรณคดีประเภทจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งมักมีบทบาททำนายนายคาคเฒ่าชะตากรรมของบ้านเมือง และมักเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ในเรื่องนี้พระราชครูรูปโรหิตกลับมีบทบาทในทางเลว คือใช้วาทะหว่านล้อมผู้อื่นให้เห็นผิดเป็นชอบเพื่อความรอดพ้นของตน อีกทั้งมีพฤติกรรมเปรียบกับชูชก ที่ตะกละตะกลามและละโมภโลภมาก ตัวละครตัวนี้จึงเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่อังคารสมมุติขึ้นเพื่อประชดเสียดสีมนุษย์ว่า มักใช้ความรู้ในทางที่ผิด และแสดงความตะกละโลภมากไม่สิ้นสุด

3. กลวิธีการดำเนินเรื่อง

งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร มีกลวิธีการดำเนินเรื่องตามรูปแบบของนิทาน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ตามหัวข้อต่อไปนี้

- 3.1 การเปิดเรื่อง
- 3.2 การปิดเรื่อง
- 3.3 การเรียงลำดับเหตุการณ์

3.1 การเปิดเรื่อง งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคาร เปิดเรื่องอย่างกระชับด้วยการเล่าความว่า มีอะไรเกิดขึ้น ที่ไหน เมื่อไร ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อังคารมีวิธีเริ่มต้นเรื่อง 4 วิธี คือ

- 3.1.1 เริ่มต้นด้วยกลุ่มคำบอกเวลา
- 3.1.2 เริ่มต้นด้วยสถานการณ์
- 3.1.3 เริ่มต้นด้วยการพรรณนาฉาก
- 3.1.4 เริ่มต้นด้วยบทอุปมา

3.1.1 เริ่มต้นด้วยกลุ่มคำบอกเวลา งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวน 5 เรื่อง คือเรื่อง เสียงของวิญญาณ, หิ้งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน, ญา, ขมรมสวปะปฏิกุล และ ตุลาการ เริ่มต้นเรื่องด้วยกลุ่มคำบอกเวลา โดยระบุเวลาไว้กว้างๆ ไม่จำเพาะเจาะจงจะใช้คำบอกจำนวนว่า "หนึ่ง" ขยายคำบอกเวลาเหล่านั้น และตามด้วยเหตุการณ์ สถานการณ์ หรือฉากของเรื่อง

- กาละหนึ่ง วันเพ็ญวิสาขมาส เกาของโลกร้อเข้ามาบดบังจันทร์จนเป็นสีน้ำเงิน เห็นรูปอสุรกายกตผีเต็นระบ้ารอบๆ รุ่งดวงเดือน แสงดาวประหลาดฉายมาละลายกรวดทรายก้อนหินไหลเป็นน้ำ

(เสียงของวิญญาณ, 74)

- สมัยหนึ่ง ในฤดูหนาว ดวงตะวันได้ถูกเมฆหมอกบดบังไว้จนเป็นดวงชวานวลจืดชืดจนดูประจักษ์ว่าจะหมดแสงมืดมิดตายดับลับแหล่งหล้ามหาสถาน

(หิ้งห้อยฯ, 70)

- สายัณห์หนึ่ง ในวสันตฤดู ฝนหายพรายเมฆขาวสะอาด สุ่มทุ่มน้ำไม้เขียวชะอุ่มลอสดใส ดวงตะวันขอแสงรุ่งลงกินน้ำ เบื้องหลังภูเขาสูงลมโชยแมกไม้ขลุ่ยขางสลัดน้ำฝนลงแพรวพราย เป็นชนบทเปล้าเปลี่ยว

ห่างไกลจากตัวเมือง

(ญา, 103)

- ราตรีหนึ่ง กลางกุ่มภานันท์ เริ่มซุกหีบกระสมัย วงเดือนสีทอง ทอแสงฉายจบละเมาะไม้สุมทุมกลุ่มตาลทั้งทุ่งกว้าง ชาวนาเก็บเกี่ยวแล้ว จึงทิ้งไว้ว่างเวงแต่ลานนวดข้าวและแกลบรำ . . .

(ชมรมสวฯ, 137)

- คืนหนึ่ง ยะเยือกเย็นหนาว ดาวระชิบระยับล้อมรอบเสี้ยวเดือนทอง อันทอแสงสุกสกาว ดึกดื่น กระจ่างจกชดตัวบนบาทวิถี มีหวังโยกะลาคู่ชีวิตซึ่งกลิ้งไปไกลตัว มัวหลับไหลใฝ่ฝัน ใส่ใจในพูดคำของอะไรก็ไม่รู้

(ตุลาการ, 61)

งานร้อยแก้วอีก 4 เรื่องคือ เรื่องกาลจักร, ราคาของเขี้ยวเล็บ, ปริศนาในปัญญาของมนุษย์ และ พลับพลึง ใช้คำบอกเวลาทำนองเดียวกับตัวอย่างข้างต้น แต่มิได้ใช้คำบอกจำนวนว่า "หนึ่ง" มาขยายคำบอกเวลากลุ่มนี้ได้แก่ คืนนั้น, สมัย, ครึ่ง

- คืนนั้น กาลจักรโคจรมาเหนือเมื่อยล้า ล้มลงหลับสนิท หลงใหลใฝ่ฝันว่า หอยทากห่มนอนร้านรื่นจลินทรีย์อันกระจริดมาทำทายให้วังแค้นชันกัน

(กาลจักร, 36)

- สมัยปวงสัตว์จิตุบาทครองโลก หลายเหล่าเดรัจฉานบรรลุอารยะธรรมขั้นสูง พอสามารถเข้าใจกันได้ แต่แผ่นดินและน้ำยังเดือดร้อนอยู่ด้วยสัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก

(ราคาฯ, 58)

- ในสมัยเริ่มแรกแห่งอารยธรรมของมดชาติ ได้มียานวิเศษลอยลงในโลก พร้อมกลอติโนมิติมหัศจรรย์บันทึกรหัสลับไว้แปลความหมายออกได้ดังนี้

(ปริศนาฯ, 6)

- ครึ่งปฐมกัลป์ยังหลับไหล อีกวันเดียวพระอาทิตย์จะดับร่วง ดาวพระเสาร์จะโคจรมาชนดวงจันทร์ มหาวายุอุกလာบาตจะพัดมาล้างโลก พระเป็นเจ้าอนุญาตให้แผ่นดินห่อหมกหญา จุลินทรีย์และสรรพสิ่งในภินันนี้พูดได้ จะหัวเราะ ร้องไห้ก็ตามที่

(พลับพลึง, 44)

การขึ้นต้นเรื่องโดยระบุเวลาไว้กว้างๆ ดังกล่าว ทำให้งานร้อยแก้วของอังคารมีบรรยากาศหรือเวลาของอดีตอันผ่านมาช้านาน โดยเฉพาะคำบอกเวลาในเรื่องราคาของเขี้ยวเล็บ ปริศนาในปัญญาของมนุษย์ และพลับพลึงแสดงเวลาของอดีตอันไกลโพ้น เหมือนตำนานของการเกิดสรรพสิ่ง เมื่อพิจารณาในแง่ความหมายแล้ว กลุ่มคำบอกเวลาเหล่านี้มีความหมายไม่ต่างจากกลุ่มคำบอกเวลาว่า "กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว" ซึ่งเป็นชนบของการเปิดเรื่องในงานประเภทนิทานต่างๆ ไป อาจกล่าวได้ว่าร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวน 9 เรื่องนี้ได้ดำเนินตามชนบของนิทานอย่างชัดเจน

3.1.2 ขึ้นต้นด้วยสถานการณ์ งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวน 7 เรื่อง คือเรื่อง สุนัขเฒ่า, แวมตาของเวลา, สินค้าอาหารวิเศษ, วาระสุดท้ายของพระราชครูบุโรหิต, นกนางแอ่น, น้ำตาจากดวงดาว และ กะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิกุล ขึ้นต้นเรื่องด้วยการเล่าสถานการณ์ของเรื่องทันที ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้เหตุการณ์ของเรื่องอย่างรวดเร็ว

- สุนัขหนึ่ง เฒ่าอง ลอยน้ำไปติดพงอ้อ
(สุนัขเฒ่า, 46)
- ทิพยเนตรแห่งวินาทีจ้องภาษาตาไปพบกับดวงดาว
(แวมตาฯ, 45)
- ช่างใหญ่เลื่องลือไปทั่วยุโรป อเมริกา ออสเตรเลียถึงสินค้าอาหารวิเศษชนิดหนึ่ง ซึ่งมีสถิติการจำหน่ายสูงสุดในทวีปเอเชีย
(สินค้าฯ, 14)
- หลังจากพิธีหลวงบวงสรวงสังเวชพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าผ่านไปแล้ว พระราชครูมีเวลาว่างแต่ก็ยังอ่อนเพลียม่อหลับไป ตื่นขึ้นในตอนบ่าย บังเกิดโทสะเพราะเหตุไทยหิวอีกครึ่งหนึ่ง จึงได้เขียนดี (ฟาด) ข้าวชาหภูมิเศษเสียอีกสามชาม
(วาระฯ, 37)
- นกนางแอ่นฝูงหนึ่ง อาศัยเกาะร้าง กลางมหาสมุทร กาลนั้น มรสุมรุนแรง กระแสคลื่นกราดเกรี้ยวจนเกาะเกือบจมน้ำ
(นกนางแอ่น, 53)
- ในมวลมหิมาของปริณทลแห่งพาหิรากาศกลางสังสารวัฏฏ์ แสงหนึ่งวเนจรร้อนเร่ไปหลายอักโขภินิปีแสง กระทั่งสุดเวียงววงอนันตกาล
(น้ำตาฯ, 111)

- เมื่อความมีตมิมิพีในดึกคืนของยุคสมัยได้ เป็นสรพ่นตราชน้อยใหญ่
ร้ายแรงอยู่ท่ามกลางความหลับไหลแห่งยุคสมัยนั้นๆ

(กะลาฯ, 77)

3.1.3 ขึ้นต้นด้วยการพรรณนาจาก งานร้อยแก้ว
ประเภทนิทานของอังคารจำนวน 6 เรื่อง คือเรื่องนิมิตในสายรุ้ง, น่านมลิ
แดง, ชมรมพยาธิ, ความฝันของเทือกผาหลวง, กลางความเป็นไป และ
คุณหญิงหอยกับคุณนายหอยเพื่อสนทนากัน ขึ้นต้นด้วยการพรรณนาจาก

เรื่องนิมิตในสายรุ้งและน่านมลิแดง ขึ้นต้น
ด้วยการพรรณนาจากอย่างวิจิตรด้วยถ้อยคำอันอลังการ สร้างจินตภาพอัน
งดงามของธรรมชาติให้ผู้อ่านประทับใจ ก่อนที่ติดตามพฤติกรรมของตัวละคร
ในเรื่อง ดังนี้

- รัตติกาลหลับอยู่ในม่านแพรของละอองอากาศสดใสยวงนิลอมน้ำ
เงินเป็นละอองของใย ห่องแก้วนั้นคือ เวียงพระธรรมมีพื้นราบกระทั่งสุด
ป่าเขาลำเนาไพรไปลิบลิว จนจบปริมณฑลไกลกว้างกว่าขอบฟ้า จนลุ
เวลาเข้าตริู แสงทองเริ่มวเนจรมาถึงโลก ละอองหมอกอันปกคลุมดอย
สูง ทำให้เกิดเป็นสายรุ้งอันรุ่งเรือง

(นิมิตฯ, 1)

- แจ่มจันทร์เจ้าฉายแสงทอหน้าผา อาบสีเงินยวงอย่างวิเวกวิวง
จากฟากฟ้าพูนประกายดารารุ่งเรืองเรียงรายลงตั้งสายนิลพิเศษ แม้มี
หัตถ์ทิพย์แห่งความเป็นไปเอื้อมเลยจากเงื่อมผาขาวดีดสายนิลพิเศษนั้น
ก็จะเป็นลำนนำซบซือนมิตินชาติไปหลายดาราจักร

(น่านมฯ, 107)

เรื่องชมรมพยาธิ และความฝันของเทือกผา
หลวง อังคารพรรณนาจากอย่างวิจิตรเช่นกัน แต่น่าสังเกตว่า ทั้งสองเรื่อง
เป็นฉากกลางคืนเหมือนกัน และมีจินตภาพอันน่าสะพรึงกลัวของความตาย
ปรากฏอีกด้วย ดังนี้

- กลางสีนลสนิทแห่งรัตติกาล มฤตยูท่องเที่ยวเสาะแสวงหาความ
ตายผ่านไปในภพต่างๆ ทั่วทิศานุทิศ กระทั่งเข้าเขตสุสานหุบผาร้าง

กลางดวงจันทร์อันวิเวกวิงเวง

(ชมรมพยาธิ, 118)

- ท่ามกลางความฝันสีทึบยทอเงินยวง มือสรพิษนิลสนิท เหลือบแวว
น้ำเงินวาวละออง รอบลำตัวงอกใบไม้ และดอกขาวหอมบริสุทธ์ มัน
เลื้อยซ่อนเร้นมาได้ละลอกแผ้วเบาของกระแสคลื่นเสียง กำลังชนิดหนึ่ง
รอคอยจะกัดกินความตาย

(ความฝัน, 70)

เรื่องกลางความเป็นไป อังคารเปิดเรื่อง
ด้วยฉากกลางคืนเช่นกัน แต่เป็นฉากที่สามารถตีความให้เชื่อมโยงสู่แก่นเรื่อง
ได้ ดังนี้

- ทิวาวาร รอนแรงลงด้วยแสงสีทอง ค้างคาวโฉบบินหาผลอาหาร
แมงมุมหนึ่งคอยจับตัวผีเสื้อขาว นกเค้าแมวและนกแสกร้องกระเส่าเสียง
บ้าเรอมฤตยูและปาซ่า ระฆังของวัดวาอาราม ระริวเสียงหายไป
ขอบฟ้าราตรีกาล

(กลางความเป็นไป, 66)

ฉากดังกล่าวแสดงภาพของการหาอาหาร
เพื่อยังชีวิตของสัตว์ตามวิถีของธรรมชาติ และยังแสดงภาพของการไล่ล่าจับ
เหยื่อ ซึ่งจะต้องมีการตายเกิดขึ้น นอกจากนี้ ภาพนกเค้าแมวและนกแสกที่
ร้องกระเส่าเสียง "บ้าเรอมฤตยูและปาซ่า" ช่วยแสดงนัยของความตาย
รายละเอียดทั้งหมดของฉากสื่อเรื่องวัฏจักรอันเป็นอนิจจังของชีวิต ซึ่งเป็น
แก่นเรื่องที่อังคารมุ่งเสนอไว้ในเรื่องนี้ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

เรื่องสุดท้ายคือ เรื่องคุณหญิงหอยกับคุณนาย
หอยเห่อสนทนากัน อังคารขึ้นต้นด้วยการบรรยายสถานที่ที่เกิดเหตุ ซึ่งเป็น
สถานที่ที่สมมุติขึ้น เพื่อแสดงน้ำเสียงประชดประชัน และตามด้วยคำเปรียบ
เปรยเพื่อประณามมนุษย์ว่าหลงอยู่ในอวิชชา ดังนี้

- ณ ทะเลแห่งน้ำลาย แหล่งที่คุณหญิงคุณนายให้ร้ายป้ายสีซึ่งกันและ
กัน ระรวยด้วยระลอกคลื่นของการนิทราว่าร้ายไม่วายว่าง โลกที่กว้าง
ก็อ้างว่างลงกับความคับแคบคือ เสมอว่ามนุษย์นี้ประหนึ่งเป็นปูหอย คอย
อยู่เพื่อสายสะพายและเหรียญตรากำมะลอสีทองคำจากสถาบันการต้มยำ

อย่างระขำไปเท่านั้นเอง

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

3.1.4 **ขึ้นต้นด้วยบทอุปมา** มีร้อยแก้วเพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง ปอดไทยแลนเล็งเคริงกับปอดมะเร็งสยาม (อย่าทะเลาะกัน) ที่ขึ้นต้นด้วยบทอุปมา เรื่องนี้ขึ้นต้นด้วยบทอุปมาเปรียบเทียบกับประเทศเป็นร่างกายของมนุษย์ ซึ่งมีเชื้อมะเร็งและเชื้อเล็งเคริง "เล่นซ่อนหา" กันในปอดทั้งสองข้างอันซำรุดแล้ว เป็นการแนะนำเปรียบเทียบอย่างตรงไปตรงมาตั้งแต่เปิดเรื่อง ดังนี้ "ถ้าจะเปรียบประเทศให้เป็นร่างกายมนุษย์หนึ่ง อนิจจาปอดทั้งสองข้างก็ซำรุดแล้ว กล่าวคือ มีเชื้อมะเร็งและเชื้อเล็งเคริงเล่นซ่อนหา ถ้ามปัญหาได้เถียงกันอยู่ดั่งก้องไปทั้งชีวิต" (ปอดไทยแลนฯ, 90)

3.2 **การปิดเรื่อง** งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารปิดเรื่องด้วยการสรุปความ ซึ่งบางเรื่องเป็นเหตุการณ์สำคัญของตัวละคร บางเรื่องเป็นการคลี่คลายปมปัญหาของเรื่อง นอกจากนี้ บางเรื่องมีลักษณะการบอกเล่าเชิงตำนาน และบางเรื่องมีน้ำเสียง ตลอดจนความคิด ความเห็นของอังคารปรากฏอยู่ด้วย อังคารมีวิธีการปิดเรื่อง 4 วิธีคือ

- 3.2.1 จบเรื่องด้วยกลุ่มคำบอกเวลา
- 3.2.2 จบเรื่องด้วยน้ำเสียงแสดงความรู้สึก
- 3.2.3 จบเรื่องด้วยการสั่งสอน
- 3.2.4 จบเรื่องด้วยเหตุการณ์ของตัวละคร

3.2.1 **จบเรื่องด้วยกลุ่มคำบอกเวลา** งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวนถึง 11 เรื่อง คือเรื่อง กาลจักร, นลับพลึง, ความฝันของเทือกผาหลวง, ชมรมนยาธิ, ราคาของเขี้ยวเล็บ, แหวตาของเวลา, ญา, นกนางแอ่น, น้านมสีแดง, เสียงของวิญญาณ และ คุณหญิงหอยกับคุณนายหอยเห่อสนทนากัน จบเรื่องด้วยกลุ่มคำบอกเวลาว่า ชัวนิจนิรันดร, ตราบชัวกาลนิรันดร, น่านับนิรันดร, นับกาลนาน, ตลอดอายุขัยแห่งกาลนาที่, ตราบเท่าทุกวันนี้ คำบอกเวลาทั้งหมดมีความหมายใกล้เคียงกัน คือเวลาที่ยาวนาน ส่วนเนื้อความในการปิดเรื่องมีรายละเอียดต่างกัน ดังนี้

1) บทปิดเรื่องที่มีลักษณะของการบอกเล่าเชิงตำนานว่า เรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นเป็นต้นกำเนิดของปรากฏการณ์บางอย่างในสังคมปัจจุบัน

เรื่องกาลจักร เป็นตำนานของภาวะ

การตื่นชั้วนิจนิรันดรของกาลเวลา

- กาลเวลาสะดุ้งตื่นไม่พอใจในฝันร้ายนับแต่นั้นมา เวลา ก็มีได้หลับ
อีกเลย แม้ว่าสกลจักรวาลจะหลับสนิท นานนับด้วยกับปีก็กลับไปตามที่ กาล
จักรยังตื่นอยู่ ประดุจนายยามเฝ้าพิทักษ์ที่วารราตรี กลางอนันตกาลอัน
ปราศจากขอบเขตไปชั้วนิจนิรันดร

(กาลจักร, 37)

เรื่องพลับพลึง เป็นตำนานของ

ภาวะการนิ่งไปของสรรพสิ่งในโลก

- แผ่นดินและนานาพฤกษชาติ ต่างก็สนทนากันเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็
ดับวาทาเป็นไปชั้วนิจนิรันดร

(พลับพลึง, 44)

เรื่องความฝันของเทือกผาหลวง เป็น

ตำนานของความลึกลับแห่งหินผา

- รูปเส่นหาอาลัยดึกดำบรรพ์กลายเป็นฟอสซิลหินผาได้เทือกภูเขา
หลวงละเมอดันรนเป็นครั้งสุดท้าย ถึงความมีชีวิตชีวา แต่พลังแรงอำนาจ
ของเวลาบีบบังคับให้ใจลึกลับในความหลับไหลไปทุกๆ วินาทีจนอวสานสิ้น
สรุปรอยเงาเป็นสัญลักษณ์ลับไว้ในหินผา ชั้วนิจนิรันดร

(ความฝัน, 72)

เรื่องชมรมพยาธิ เป็นบทสรุปให้เห็น

พฤติกรรมของพยาธิที่ยังปรากฏในทุกวันนี้

- ชมรมพยาธิก็อลเวง ด้วยความพอใจ และทุกสมาชิกพร้อมกันเชิด
ชูปฏิบัติตามหลักการนั้น คือแยกย้ายกันไป ผสมแล้วแพร่พันธุ์แซกซิมกิน
เมือง สอนลูก สอนหลานให้ขยายทวีพันธุ์ แซกซิมกินเมืองเปรมปรีดี สุข
สบายไปหลายชั่วโคตร เป็นไปเช่นนั้นนานนับนิรันดร

(ชมรมพยาธิ, 122)

เรื่องราคาของเขี้ยวเล็บ เป็นบทสรุปให้รู้ว่า เหตุใดสิ่งดูร้ายในโลกจึงมีสันดานอันหยาบช้ำ เช่นเดียวกับเรื่องแหวตาของเวลา เป็นการเล่าถึงสาเหตุที่มนุษย์ทุกวันนี้มีสันดานอันฉ้อฉลคดโกง

- บ่อเกิดแห่งเขี้ยวเล็บ คือ สันดานเดิมอันเรากนุกนอมไว้เป็นสมบัติพิเศษซึ่งเจ้าไม่อาจซื้อ หรือแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งใดๆ เราไม่ยอมละทิ้งสันดานเดิมเป็นอันขาดตราบเท้าทุกวัน

(ราคาฯ, 59)

- ชาวป่าเถื่อนดึกดำบรรพ์ รู้สึกจับใจในความเฉลียวฉลาดของแมงมุม จึงเก็บสิ่งบาปกลอุบายนั้น มาทะนุถนอมเป็นสมบัติในนิสัยสืบโคตรตระกูลมนุษย์ มาตราบเท้าทุกวัน

(แหวตาฯ, 45)

2) บทปิดเรื่องที่สรุปพฤติกรรมของตัวละครปรากฏในเรื่องคุณหญิงหอยกับคุณนายหอยเพื่อสนทนากัน ดังนี้

- ในที่สุด หอยคุณหญิงและหอยคุณนายก็ตายลงกับนายห้าง เป็นการปิดฉากสนทนาครั้งสุดท้ายของภาคหอยคุณหญิงคุณนาย ก่อนจะได้ล่มจมลงในวังวนกันกระเพาะของพวกชู้เหล่าชู้ยา แล้วล่องเลยไปกระทั่งถึงธนาคารสุจีเก็บกักไว้เป็นของวิเศษสำหรับโลกียมนุษย์ลอยเรือสำราญร้านกามரசชดสายแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างย่อยยับระยำหยาเปเหนือกฎหมายไปนับกาลนาน

(คุณหญิงหอยฯ, 36)

3) บทปิดเรื่องที่มีน้ำเสียงแสดงความปลงสังเวชหรือความอาลัยต่อชะตากรรมของตัวละครฝ่ายดี

เรื่องญา อังคารให้เถาตำลึงร้องไห้ไว้อาลัยหญิงชราที่ลาลับจากโลกนี้ไป

- ซาดคำรำพึงรำพัน เถาตำลึงก็ซ้ารำไห้สะอึกสะอื้นจนเกิดน้ำตาชั้นกลางเกษรของดอกสีขาวนวลละออง น้ำนั้นละลายปนกับน้ำค้างหยดหยาดระรินลงราวกับกระแสดุ๊กไศกาดูร หลังไหลไว้อาลัยหญิงชราผู้ลา

โลกจากลับแล้วชีวิตนิรันดร

(ญา, 107)

เรื่อง นกนางแอ่นกับน้ามนัสแดง อังคาร
แสดงน้ำเสียง "ปลงสังเวช" ต่อการตายของแม่ลูกนกนางแอ่นและหมาป่า ดังนี้

- ปลงสังเวช ผงชูลีที่เคยเป็นแม่หอยและลูกนกนางแอ่นตัวนั้นอันฝาก
ความรักเดือนแผ่นทรายไว้รำลึก ตลอดอายุขัยแห่งกาลนาที่ เทอญ
(นกนางแอ่น, 55)

- ปลงสังเวช รูปนามนิมิตนั้น ชิมหายไปกับเม็ดชูลีทรายดิน อันประดุจ
นาฬิกาแก้วของกาลจักร จะหยุดหยาดอำนาจพิเศษแห่งขวงเวลาไว้เดือน
แหล่งหล้า ฟ้าดินไตร ท่ามกลางความเป็นอยู่ชีวิตนิรันดร
(น้ามนฯ, 112)

เรื่อง เสียงของวิญญาณ อังคารแสดงน้ำเสียง
"ปลงสังเวช" ต่อความไม่เที่ยงแท้แน่นอนที่เกิดแก่ "ผงชูลี" ดังนี้

- สุริยะจักรวาลวินาศสลายแหลก แตกดับเป็นภัสระชูลี สลายเป็น
รังสีอากาศธาตุ ล่องลอยไปกลางสังสารวัฏฏ์ ปลงสังเวช ผงชูลีที่เคย
เป็นโลกานุกโลกแหลกละเอียดถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอน น่านับไปชีวิต
นิรันดร

(เสียงของวิญญาณ, 77)

3.2.2 จบเรื่องด้วยน้ำเสียงแสดงความรู้สึก งาน
ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวน 6 เรื่องคือ เรื่องชมรมสวะปฏิภูล,
กลางความเป็นไป, ปริศนาในปัญญาของมนุษย์, หึงห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน,
นิมิตในสายรุ้ง และตุลาการ จบเรื่องด้วยน้ำเสียงแสดงความรู้สึกปลงสังเวช
หรือสมเพชเวทนาของอังคารที่มีต่ออนัตตภาวะของสัตว์โลก โดยจะมีคำอุทาน
ว่า อนิจจา ปิดท้ายเสมอ ยกเว้นเรื่องตุลาการ อังคารแสดงความรู้สึกชื่นชมต่อ
สุนัข ที่ทำหน้าที่ตุลาการยุติการถกเถียงของเหล่าก้อนอุจจาระ

- ดวงวิญญาณได้ยินทั้งสิ้น แต่ไม่สนใจไยดี เลื่อนลอยเลยไปกระทั่ง
ถึงห้วงมหาสมุทรอันเว้งร้าง ราววงวังสังสารวัฏฏ์ปราศจากขอบเขต

ปลงสังเวชในความรู้จบสิ้นนั้น อนิจจา เทอญ

(ชมรมสวฯ, 144)

- เดือนดาวก็ลับไม้สิ้นแสง แต่จินตวิกิยังหลงใหลใฝ่ฝันจะกรอกละอองของใยดาวมาทอผ้าห่มกันหนาว และนั่งนิ่งเพื่อเจ้อหังการท่ามกลางความโง่เขลาเบาปัญญาอันมืดมิดนั้น อนิจจา เทอญ

(กลางความเป็นไป, 68)

- หมายเหตุในหอสุมุดโลกของมดชาติสมัยกลางเพิ่มเติมว่า สัตว์วิเศษอื่นในบางดวงดาวคงจะเป็นหน้าหนี เบื่อหน่ายสันดานระยำต่ำช้าอันอัปจนภูมิปัญญาของโลก ซึ่งชวนสมเพศเวทนานักหนานั้น อนิจจา

(ปริศนาฯ, 13)

- ชุนพรุสวาทฯ อุทานว่า "นั่นเห็นไหม มิใช่เพราะแสงสว่างของเราหรือหรือที่ทำลายความมืดท้วปฐพี" แล้วมันก็มุ่งบินไปโดยกำลังอีกเหมือกเล่าในความรู้อันมืดมิดเสมอบัดซบซึ่งปราศจากขอบเขตนั้น อนิจจา

(หึ่งห้อยฯ, 76)

- มีสิ่งเปลี่ยนแปลงก็แต่หอยทากนั้น อันได้กลับชาติเกิดเป็นมนุษย์ และหลงตัวเองว่าศรัวิไล ใหญ่ยิ่ง ล้ำมองว่าเป็นสัตว์ประเสริฐสุด โดยไม่หยุดคิดมองไตร่ตรองเห็นตัวเอง แล้วเปรียบเทียบกับสิ่งใดเลย มีดมนอยู่แต่ในคำสรรเสริญเขียนขอว่า เป็นสัตว์ประเสริฐเลิศโลกนั้น นับกาลนาน อนิจจา

(นิมิตฯ, 5)

- อันเป็นเวลาดึกคืน ดาวหมาชั้นนพอดี ซี้ให้ประจักษ์ว่า สวรรค์รับรองความดีของหมาในการบำเพ็ญหน้าที่ตุลาการได้นุ่มนวลที่สุดยุติเด็ดขาดไม่มากความยัดยาว จึงจาทกแววเกียรตยศ เป็นดาวหมาไว้ ณ ฟากฟ้าอันสูงสุดสมควร เทอญ

(ตุลาการ, 63)

3.2.3 จบเรื่องด้วยการสั่งสอน งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวน 3 เรื่อง คือเรื่องปอดไทยแลนเสียงเครื่องกับปอดมะเร็งสยาม (อย่าทะเลาะกัน), ลินด้าอาหารวิเศษ และกะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิกุล จบเรื่องด้วยการสั่งสอน เรื่องปอดไทยแลนเสียงเครื่อง และลินด้าอาหารวิเศษ มีลักษณะของการสั่งให้ผู้อ่าน "จง" ตระหนักว่า ถึงเวลาที่จะ "วินิจฉัย วิจัย วิจารณ์" ตนเองได้แล้ว ดังนี้

- อนิจจา นี่หรือไทยแลน แดนสยาม มีพิษมะเร็งโรคร้ายจริงๆ จง
ทราบทั่วกันเทอญ

(ปอดไทยแลนฯ, 100)

- จึงใคร่ฝากความปรารถนามาถึงพี่น้องคนไทยทั้งหลาย ว่าถึง
เวลาที่จะวินิจฉัย วิจัย วิจารณ์ตนเองได้แล้ว ก่อนที่ผู้อื่นจะชี้หน้าว่าป่า
เถื่อนอยู่เสมอหมูๆ หม่าๆ เดรัจฉาน หาประโยชน์แก่นสารสิ่งใดไม่ได้เลย

(สินค้าฯ, 17)

เรื่องกะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิกูล นอก
จากจะคลี่คลายปมการทะเลาะวิวาทของกะลากับชยะในเรื่องแล้ว อังคารยัง
อธิบายความเปรียบเทียบให้เห็นอย่างละเอียด โดยมีลักษณะของการสั่งสอน ดังนี้

- กองไฟจากเชื้อพืชนานาชนิดคุ้ใหม่ขึ้นเป็นควันพิษไปเจ็บแสบใจแก่
สิ่งแวดล้อมอันอนารยะนั้นถึงที่สุด สถาบันกะลาที่ยิ่งใหญ่ในอดีตอันดับ
ดับไม่รู้จักจบ ก็ถึงความเป็นเถาถ่าน ซึ่งจะเสมอเสมือนกับมนุษยชาติ
ทั้งสกลโลกที่รอกการหมกหม้มแหลกสลายลงด้วยมหาอัคนีชื่อ นิวเคลียร์
คือไฟประลัยกัลป์ร่วมสมัย ซึ่งจะเผาไหม้อารยธรรมทุกชนิดที่มนุษย์ได้
นฤมิตรสร้างสรรค์ไว้แหลกสลายลงเป็นผงธุลี ตามหลักไตรลักษณ์ทุก
ประการแลฯ

(กะลาฯ, 84)

3.2.4 จบเรื่องด้วยพฤติกรรมของตัวละคร งาน
ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารจำนวนอีก 3 เรื่อง คือเรื่องวาระสุดท้าย
ของพระราชครูรูปโรหิต, น้ำตาจากดวงดาว และสุนัขเฒ่า จบเรื่องด้วยการ
บอกเล่าพฤติกรรมของตัวละคร

เรื่องวาระสุดท้ายของพระราชครูรูปโรหิต

พระราชครูรูปโรหิตผู้ละโมบเห็นแก่กิน จบชีวิตลงเช่นเดียวกับ "ชูชก" ใน
เรื่องมหาเวสสันดรชาดก คือต้องแตกตาย ดังนี้

- ครูหนึ่งพระราชครูรูปโรหิตก็รู้สึกอัดอัดแน่นหน้าท้องซ้ำเส้นโลหิตใน
สมองถูกไขมันอุดตันแตก ระเบิด ชักดิ้นชักงอ ตกจากเก้าอี้สะเทินโลก
สะเทินสวรรค์ หัวใจหยุดเต้นวอดวายแตกสลายไร้กำลัง มีทันจะสิ้นเสีย

สิ่งใดๆ สันชาติเลขแล

(วาระฯ, 49)

เรื่องน้ำตาจากดวงดาว ดวงดาวแสดงความเศร้าโศกต่อดวงวิญญาณบริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษทัณฑ์อย่างหาความผิดไม่ได้

- จึงดวงดาวเศร้าโศก ร่ำไห้ไว้อาลัย สายน้ำตาไหลลงบนสายน้ำค้างกลางดึกดื่น ทำให้พื้นพระธรณียะเยือกเย็น เหน็บหนาวเปล่าเปลี่ยว อ่างว้างวังเวง

(น้ำตาฯ, 116)

และเรื่องสุนัขเฒ่า อังคารปิดเรื่องด้วยคำพูดของสุนัข ซึ่งเป็นคำพูดเชิงเสียดสีสถาบันศาสนาว่า

- อย่างกล่าวถึงใช่เลย ราวควายก็ลงไปอยู่ในบาตรนั้นทีเดียว

(สุนัขเฒ่า, 46)

3.3 การเรียงลำดับเหตุการณ์ ดังได้กล่าวแล้วว่า โครงเรื่องของนิทานมักไม่มีเงื่อนไขหรือความซับซ้อนมาก และการลำดับเรื่องมักเป็นไปตามลำดับเวลา งานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารก็เช่นกัน ไม่ว่าจะมีความสั้นหรือขนาดยาว โครงเรื่องก็จะไม่ซับซ้อน และไม่ซ่อนเงื่อนงำให้เร้าใจ เหตุการณ์ที่ประกอบขึ้นเป็นเนื้อเรื่องนั้นไม่มีที่เหตุการณ์ และเหตุการณ์ต่างๆ เรียงตามลำดับเวลาก่อนหลัง โดยมีคำบอกเวลาเชื่อมโยงอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องนกนางแอ่น มีโครงเรื่องดังนี้คือ ลูกนกนางแอ่น นรจากจากแม่นก เลี้ยงชีวิตตนเองท่ามกลางความเอื้ออาทรของธรรมชาติและ รอแม่ของตนอย่างมีความหวัง จนกระทั่งวันหนึ่ง ลูกนกได้หอยตัวหนึ่งเป็นเหยื่อ แต่มารู้ทีหลังว่า หอยตัวนั้นคือวิญญาณของแม่ ลูกนกจึงตรอมใจตาย

เหตุการณ์ของเรื่องนกนางแอ่น เรียงตามลำดับดังนี้

1. เกิดพายุมรสุม
2. แม่นกพลัดพรากจากลูกนก
3. ลูกนกเติบโตโตขึ้น
4. ลูกนกตามหาแม่

- หลังสู้กันฝัง
5. ลูกนกฆ่าหอยตัวหนึ่งเพื่อเป็นอาหาร
  6. ลูกนกกับหอย (วิญญานของแม่นก) เล่าความหน
- ของเรื่องดังนี้
7. ลูกนกตรอมใจตาย
- เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวมีคำบอกเวลาเชื่อมโยงลำดับ

กาลนั้น มรสุมรุนแรง กระแสดลิ่งกราดเกรี้ยวจนเกาะเกือบจมน้ำ
ลูกนกสลบไปตั้งแต่เช้า ล่องกลางคืนตึกตักต้นพื้นขึ้นด้วยเหินหยาดน้ำค้าง
บัดนี้ แม่ทิ้งเหยื่อไว้ให้ลูกอันกล้ากลืนไม่รู้สิ้น

อรุโณทัย ลูกนกถามสายรุ้งว่า ดูรากำไลทองของขอบฟ้า ท่านทราบ
 ไหม มารดาช้าน้อยอยู่แห่งไหน

เวลาล่วงเลยไป ลูกนกเติบโตบินสู่ผากฟ้าอันไพศาล
จนจนโพล้เพล้ไรไร ลูกนกจึงเหลือบเห็นหอยหนึ่งประกายแวววาม
บัดดลนั้น ผากฟ้าบันดาลให้ดวงดาวตกวูบกระจ่างวาว นฤมิตความสำ
 นึกแห่งรักชั่วนิรันดร์

ปลงสังเวช ผงธุลีที่เคยเป็นแม่หอยและลูกนกนางแอนตัวนั้น อันฝาก
 ความรักเดือนแผ่นทรายไว้รำลึก ตลอดอายุชัยแห่งกาลนาที่ เทอญ

(นกนางแอน, 53-55)

เรื่องญา มีโครงเรื่องคือ หึงชรา อายุแปดสิบเศษ
 เฟื่องหายไ้ อยากกินข้าวกะแกงเลี้ยงยอดผักหญ้า จึงออกจากกระท่อมเพื่อ
 เก็บผัก นางมีโอกาสพูดคุยกับต้นไม้ใบหญ้า นางนิศวงที่เห็นต้นไม้ใบหญ้าสนทนา
 ได้ แต่ในที่สุด นางตื่นตันใจในความดั่งามของเหล่าพฤษชาติ หลังจากนั้น
 นางก็ล้มเจ็บ ละเมอลงเก็บผักบังในสระ และนางก็เคราะห์ร้ายถูกงูจกตาย
 เหล่าพฤษชาติพากันเศร้าใจ หลังน้ำตาอาลัยแก่หึงชราผู้จากไป

เหตุการณ์ของเรื่องญา เรียงตามลำดับดังนี้

1. หึงชราเฟื่องหายไ้ อยากกินข้าวกะแกงเลี้ยง
2. หึงชราพูดคุยกับต้นไม้ใบหญ้า จนเกิดความตื่นตันใจ
3. หึงชราล้มเจ็บ ละเมอลงเก็บผักบังในสระ
4. หึงชราเคราะห์ร้ายถูกงูจกตาย
5. เหล่าพฤษชาติพากันเศร้าใจ

เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวมีคำบอกเวลาเชื่อมโยงลำดับ
ของเรื่องดังนี้

อยู่มาวันหนึ่ง (ญา) เฟิงหายไช้อาจจะกินข้าวกะแกงเลี้ยงยอดผักหญ้า
บัดดลนั้น พฤษชาติในไร่เปรยๆ ประสานเสียงขึ้นพร้อมกัน
หลังจากวันนั้น ผักบุงในสระก็ทอดยอดดงดงาม หึงชราเก็บไปขายที่
ตลาดพอได้เงินซื้อข้าวซื้อกับกิน
ขณะ หึงชราล้มเจ็บป่วย เป็นมาเลเรื่อยมาหลายวันแล้ว
บังเอิญ ถึงคราวเคราะห์ร้าย เขี่ยบปลายหางงูเห่าจรรจ
น้ำนั้นละลายปนกับน้ำค้าง . . . หลังไหลไว้อาลัย หึงชราผู้ลา
โลกจากลับแล้ว ช้วนินจิรันดร

(ญา, 103-107)

เรื่องน้ำนมสีแดง มีโครงเรื่องดังนี้ แม่หมาป่าออกหา
อาหารในยามค่ำคืน เกิดพลาดพลั้ง ขาหลังข้างหนึ่งไปติดกับเหล็กของพราน
ป่า นางตกใจและตัดสินใจกัดขาตัวเองจนเข้าขาด วึ่งหนีมาหลุกทั้งสาม
นางสั่งเสียลูกว่า ให้ดื่มเลือดจากบาดแผลของนาง และเมื่อเลยสามวันไป
แล้ว ให้แทะกินซากของตนเป็นอาหาร ลูกหมาป่ากลายเป็นกำพร้า เติบโตขึ้น
มา และพร้อมกันไปหอนอย่างโหยหวนอยู่บนเงื่อมผาสูง เพื่อไว้อาลัยแม่ของตน

เหตุการณ์ของเรื่องน้ำนมสีแดง เรียงตามลำดับดังนี้

1. หมาป่าสามตัวเห่าหอนโหยหวนอยู่บนเงื่อมผาสูง
2. (เล่าเรื่องย้อนหลัง) แม่หมาป่าออกหาอาหาร
3. แม่หมาป่าติดกับเหล็กของพรานป่า และกัดขาตนเองจนเข้าขาด วึ่งหนีกลับมาได้
4. แม่หมาป่าสั่งเสียลูกๆ ของตน และสิ้นใจตาย
5. ลูกหมาป่าทำตามแม่สั่งเสีย
6. ลูกหมาป่าเติบโตขึ้นและไปหอนอยู่บนเงื่อมผาสูง
7. เมื่อถึงอายุชั้ย ลูกหมาป่านัดกันมาตายที่เงื่อมผา

สูงแห่งนี้

เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวมีคำบอกเวลาเชื่อมโยงลำดับของเรื่องดังนี้

ย้อนหลังระลึกไปถึงวาระหนึ่ง ซึ่งรอนรอนแสงพระสุริยา . . . แม่หมาป่ารีบลงมาตามไหล่เขา กระทั่งถึงป่าโปร่ง ตั้งใจจะหาอาหารไป

ผากลูกน้อย

บั้งเอิญ แม่หมาป่าพลาดพลั้ง ขาหลังข้างหนึ่งไปติดกับเหล็กของพราน
ไพร่ใจฉกรรจ์

ล่องสามทิวราตรี คว้าแล้ว สามลูกหมาทนนิวโหยไม่ไหว นึกถึงคำสั่ง
ของแม่ในวาระสุดท้ายได้ ก็แทะอสุกซากแม่กินต่างอาหาร

กาลจักรก็เคลื่อนคล้อย โศคร ไปนับหลากหลายวันเดือนปี ทั้งสามชีวิตก็
ยังระลึกถึงมารดาอยู่ เช่นนั้นเป็นนิจศีล

จวบจนวันที่สามชีวิตจวนจะจบสิ้นอายุขัย สามลูกหมาป่านัดกันมาพร้อม
ใจตาย

เรื่อง ปริศนาในปัญญาของมนุษย์ มีโครงเรื่องดังนี้
ยานวิเศษของโลกมนุษย์ได้ขับเคลื่อนออกนอกวิถีโคจร จนล่องเข้าไปในโลก
อีกโลกหนึ่ง ซึ่งมีสัตว์มหัศจรรย์อาศัยอยู่ สัตว์มหัศจรรย์ได้ตรวจสอบรหัสลับ
ของยานวิเศษและบอกกล่าวเหตุการณ์ต่างๆ บนโลกมนุษย์แก่วิญญาณของมนุษย์
ทั้งสาม ซึ่งสิ้นใจในยานนั้นนานแล้ว นอกจากนี้ยังได้แจ้งสาเหตุที่โลกมนุษย์
ต้องพินาศให้รับรู้ และให้วิญญาณของมนุษย์ตัดสินใจว่าจะละส้นदानเดิมได้หรือไม่
วิญญาณเหล่านั้นลังเลใจ จึงถูกส่งกลับมาเกิดแพร่พันธุ์ในโลกมนุษย์ ซึ่งบัด
นี้มีแต่พวกมดครอบครองอยู่อีกครั้ง

เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง เรียงลำดับดังนี้

1. ยานวิเศษล่องลงในโลกที่พวกมดครอบครองอยู่
มีบันทึกรหัสลับ แปลความโดยเล่าเรื่องแต่หนหลังให้รับรู้
2. (เล่าเรื่องย้อนหลัง) ยานวิเศษล่องพ้นจากวิถี
โคจรเข้าสู่โลกที่มีสัตว์มหัศจรรย์อาศัยอยู่
3. สัตว์มหัศจรรย์สนทนากับวิญญาณมนุษย์ทั้งสาม
โดยแจ้งสาเหตุที่โลก มนุษย์แตกพินาศให้รับรู้
4. วิญญาณมนุษย์ขอร้องสัตว์มหัศจรรย์ให้หาสถานที่
เกิดแก่เขา
5. สัตว์มหัศจรรย์ได้ถามวิญญาณมนุษย์ว่า นรอมจะ
เปลี่ยนส้นदानเดิมหรือไม่
6. วิญญาณลังเลใจ จึงถูกส่งกลับมายังโลกมนุษย์อีก
ครั้ง

เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวมีคำบอกเวลาเชื่อมโยงลำดับ
ของเรื่องดังนี้

ในสมัยเริ่มแรกแห่งอารยธรรมของมดชาติ ได้มียานวิเศษลอยลงในโลก
วาระนั้นประมาณเดือนกุมภาพันธ์ในใต้ห้ำา ยานวิเศษของโลก ซึ่งมุ่ง
ไปสำรวจดาวนพเคราะห์หนึ่งกำลังลอยล้าอยู่กลางมหาสมุทรแห่งอวกาศ
ล่วงเวลาโลกมนุษย์ นับเดือนปี พายุแม่เหล็กพิษสลายตัวลงในมหา
สมุทรแห่งอวกาศ อันปราศจากเวลานาที . . . มนุษย์ในยานวิเศษสิ้น
ใจไปช้านานแล้ว

ก่อนหน้านั้น เขาหลงทิศทางจึงเบนหัวยานวิเศษผิดไปตามแนวระนาบ
ของดาราจักรสุริยจักรวาลอื่น

ขณะนี้ สัตว์ตระกูลมดแพร่พันธุ์ครองโลกแล้ว

ปัจจุบัน หมู่มดชาติกำลังตรวจสอบประวัติศาสตร์โลก

นิทานนอกจากจะมีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน และมีเหตุ
การณ์เรียงตามลำดับเวลาแล้ว ก็ยังมีไม่รักษาความสมจริง ตามลักษณะชีวิต
มนุษย์ ดังนั้น นิทานอาจจะมีเหตุบังเอิญ ทำนองมหัศจรรย์ ปาฏิหาริย์ เช่น
เทพเจ้าบันดาลให้เป็นไป เกิดขึ้นได้

ร้อยแก้วของอังคารบางเรื่องก็มีเหตุบังเอิญทำนองนี้
เกิดขึ้น เช่นเรื่อง นกนางแอ่น ขณะที่ลูกนกนางแอ่นจะกินเนื้อหอยที่ตนคาบเป็น
เหยื่อ สัตว์ทั้งสองก็บังเอิญให้สนทนากันอย่างเข้าอกเข้าใจ ทั้งนี้เพราะ "นาง
ฟ้าบันดาลให้ดวงดาวตวูบกระจ่างวาว นกมิตความสำนึกแห่งรักช้วนิจนิรันดร
บันดาลสัตว์ทั้งสองให้พูดและเข้าใจกันได้" (นกนางแอ่น, 55) เรื่อง ญา
เหล่าพฤกษาลามาลย์ สนทนาปราศรัยอย่างมีไมตรีกับหญิงชราในเรื่อง เพราะ
"เทพเจ้า" ได้ประทานดวงวิญญาณอันน่ามหัศจรรย์แก่สิ่งเหล่านี้ หรือการที่
หญิงชราเฉพาะต้องไปเหยียบหางงูเห่าเข้า ก็เพราะ "บังเอิญถึงคราวเคราะห์
ร้าย" และเรื่อง น้ำนมสีแดง แม่หมาป่าพลัดปลั่งติดกับเหล็กของพรานป่าก็
เพราะถึงคราวเคราะห์ร้ายและบังเอิญเช่นกัน

งานร้อยแก้วจำนวน 23 เรื่องของอังคารนี้ มีคุณลักษณะ
เป็นวรรณคดีประเภทนิทานคือ เป็นเรื่องเล่า ที่มุ่งสั่งสอนหรือแสดงคติธรรม
โดยมีแก่นเรื่องสำคัญคือ มุ่งเสนอภาพมนุษย์ที่มีวิชา มุ่งแสดงคุณค่าของ
ธรรมชาติและอนิจจังของชีวิต งานร้อยแก้วของอังคารมีตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์
คือกำหนดให้ธรรมชาติ เช่น ดวงดาว สายรุ้ง ปุยเมฆ น้ำค้าง พฤกษาลา
มาลย์ เป็นตัวแทนของความดีงาม ความมีคุณธรรม และกำหนดให้สัตว์และสิ่ง

ปฏิกูล เช่น หนอน งู คางคก หิ่งห้อย ก้อนอุจจาระ กะลา สวะปฏิกูล เป็นตัวแทนของความชั่วร้าย และอวิชชา

โครงเรื่องในงานร้อยแก้วของอังคารมีลักษณะที่ไม่ซับซ้อน เหตุการณ์ต่างๆ เรียงลำดับก่อนหลังอย่างชัดเจน ยังมีเหตุบังเอิญทำนองมหัศจรรย์ ปาฏิหาริย์เกิดขึ้น เพื่อให้เรื่องดำเนินไปได้ ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่สมจริงตามลักษณะชีวิตมนุษย์ และมีลักษณะการเปิดเรื่อง การปิดเรื่องตามชนบของนิทานทุกประการ